

Vysoká škola ekonomická v Praze

Národohospodářská fakulta

Hlavní specializace: Národní hospodářství

POROVNÁNÍ VÝVOJE PENZIJNÍCH SYSTÉMŮ
V NORSKU, POLSKU A ČESKÉ REPUBLICE
DO ROKU 2018

bakalářská práce

Autor: Kristýna Vimmerová

Vedoucí práce: doc. Ing. Karel Zeman, CSc.

Rok: 2019

Prohlašuji na svou čest, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně
a s použitím uvedené literatury.

Kristýna Vimmerová
V Praze, dne 30.4.2019

Mé poděkování patří doc. Ing. Karlovi Zemanovi, CSc. za odborné vedení a ochotu, kterou mi v celém průběhu zpracování bakalářské práce věnoval.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Zpracovatelka: **Kristýna Vimmerová**
Studijní program: **Ekonomie a hospodářská správa**
Obor: **Národní hospodářství**
Název tématu: **Porovnání vývoje penzijních systémů v Norsku, Polsku a České republice do roku 2018**

Zásady pro vypracování:

1. Cíl práce:
Cílem práce je analyzovat důchodové systémy ve vybraných evropských státech – Norsko, Polsko, Česká republika. Bude zkoumán současný stav v uvedených včetně dílčích změn a případných reforem. Penzijní systémy budou porovnávány pomocí makroekonomických ukazatelů a parametrů jako například věk odchodu do důchodu, zatížení státního rozpočtu a zdroje financování.
2. Význam, aktuálnost nebo očekávaný přínos zvoleného tématu:
Význam řešeného tématu spočívá v rostoucím objemu výdajů finančních prostředků způsobený demografickým vývojem v České republice. Aktuálnost tohoto tématu je dlouhodobá s ohledem na neřešení zásadní reformy důchodového systému v ČR. Přínos spočívá v porovnání jednotlivých systémů zejména s ohledem na velmi kvalitní důchodový systém v Norsku.
3. Charakteristika teoretické části práce:
V teoretické části budou charakterizovány základní formy evropských penzijních systémů. Budou uvedeny jejich možné způsoby financování a jiné typy členění. Dále se tato část bude zabývat např. teorií zájmových skupin a dobývání renty. Metodou této části práce bude literární rešerše.
4. Charakteristika praktické části práce:
Praktická část bude obsahovat čtyři zásadní kapitoly, ve kterých bude provedena samostatná analýza systému pomocí zvolených parametrů jako například věk odchodu do důchodu, zdroje financování a zatížení státního rozpočtu. Budou také porovnány přístupy jednotlivých zemí k řešení jejich problémů. Poslední kapitola v praktické části bude komparace analytických výsledků zjištěných v předchozích kapitolách práce.
5. Klíčová slova:
penzijní reforma, důchodový systém, sociální politika, demografické změny

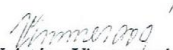
Rozsah práce: min. 45 normostran

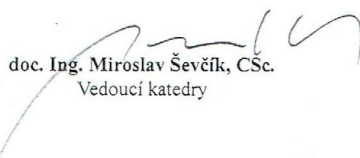
Seznam odborné literatury:

1. BONOLI, Giuliano. "Two Worlds of Pension Reform in Western Europe." Comparative Politics, vol. 35, no. 4, 2003, pp. 399–416. JSTOR, www.jstor.org/stable/4150187.
2. HOLZMANN, Robert & Orenstein, Mitchell & Rutkowski, Michal. (2013). Pension Reform in Europe: Process and Progress. ISBN 0-8213-5385-6
3. KLAZAR, Stanislav. Redistribuční dopady zdanění a důchodového systému a jejich reform. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. ISBN 978-80-7357-702-5
4. KREBS, Vojtěch a Jaroslava DURDISOVÁ. Sociální politika. Praha: Codex Bohemia, 1997-. ISBN 978-80-7357-585-4
5. LOUŽEK, Marek. Důchodová reforma. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2612-3

Datum zadání bakalářské práce: březen 2019

Termín odevzdání bakalářské práce: květen 2019

Kristýna Vimmerová
Řešitelka

doc. Ing. Miroslav Ševčík, CSc.
Vedoucí katedry

doc. Ing. Karel Zeman, CSc.
Vedoucí práce

prof. Ing. Zdeněk Chytil, CSc.
Děkan NF VŠE

Abstrakt

Práce se zabývá penzijními systémy ve vybraných evropských zemích, a to Polsko, Norsko a Česká republika. Význam a aktuálnost tématu je značná, hlavně kvůli demografickému vývoji na evropském kontinentu a v kontextu ČR také kvůli neřešení zásadní reformy českého penzijního systému. Práce taktéž přináší ucelený přehled teoretických znalostí o důchodových systémech obecně a také přehled odborných studií na toto téma. V praktické části je provedena analýza všech tří systémů, která problematiku řeší jak z pohledu pojištěnec-stát, tak i pohledu fungování penzijních fondů v jednotlivých zemích. Norsko má kvalitně nastavený penzijní systém a některé jeho části by se mohly stát předlohou pro reformy penzijních systémů, bez ohledu na to, zda země vlastní takové nerostné bohatství jako Norsko.

Klíčová slova: penzijní reforma, důchodový systém, sociální politika, demografické změny, penzijní fondy

JEL klasifikace: H750, H50, J11

Abstract

The thesis deals with pension systems in selected European countries, namely Poland, Norway and Czech Republic. The importance and topicality of the topic is considerable, mainly due to demographic developments on the European continent and in the context of the Czech Republic also due to the failure to address the fundamental reform of the Czech pension system. The thesis brings an overview of general theoretical knowledge about pension systems and also an overview of economic studies on this topic. In the practical part, there is an analysis of all three systems, which solves the issue both from the insured person – state perspective and from the perspective of the functioning of pension funds in the countries. Norway has a well-designed pension system and some of its parts could be a model for pension system reforms, regardless of whether the country possesses such mineral wealth as Norway.

Keywords: pension reform, pension system, social policy, demographic changes, pension funds

JEL Classification: H750, H50, J11

Obsah

Úvod.....	9
1 Teoretická část.....	10
1.1 Charakteristika použitých pojmů	10
1.2 Penzijní systém pohledem makroekonomických teorií.....	11
1.2.1 Úvod do všeobecné charakteristiky penzijních systémů	11
1.2.2 Typy konstrukce penzijních systémů	11
1.2.3 Klasifikace penzijních systémů	13
1.2.4 Teorie zájmových skupin	15
1.2.5 Lobbying.....	16
1.2.6 Dobývání renty	17
1.2.7 Vládní selhání.....	17
1.3 Literární rešerše.....	18
1.3.1 Tuzemské zdroje.....	18
1.3.2 Zahraniční zdroje.....	18
1.4 Metodika zkoumání a zpracování	19
2 Praktická část.....	20
2.1 Analýza polského penzijního systému	20
2.1.1 Vývoj polského penzijního systému.....	20
2.1.2 Struktura polského penzijního systému po reformě roku 1999.....	20
2.1.3 Hodnocení reformy polského penzijního systému	22
2.1.4 Další změny v penzijním systému	23
2.1.5 Současný stav polského penzijního systému	24
2.1.6 Hodnocení polského penzijního systému pomocí makroekonomických ukazatelů	25
2.1.7 Přístup Polska k řešení demografické krize.....	31
2.1.8 Dílčí výsledky analýzy	32
2.2 Analýza norského penzijního systému	33
2.2.1 Vývoj norského penzijního systému	33
2.2.2 Struktura norského penzijního systému po reformě roku 2011.....	34
2.2.3 Hodnocení reformy norského penzijního systému	37
2.2.4 Současný stav norského penzijního systému.....	38
2.2.5 Hodnocení norského penzijního systému pomocí makroekonomických ukazatelů	38
2.2.6 Přístup Norska k řešení demografické krize.....	43
2.2.7 Dílčí výsledky analýzy	43

2.3	Analýza českého penzijního systému.....	44
2.3.1	Vývoj českého penzijního systému	44
2.3.2	Struktura českého penzijního systému po reformě z let 2010-2015.....	45
2.3.3	Hodnocení reformy českého penzijního systému.....	47
2.3.4	Současný stav českého penzijního systému	47
2.3.5	Hodnocení českého penzijního systému pomocí makroekonomických ukazatelů	48
2.3.6	Dílčí výsledky analýzy	53
2.4	Srovnání výsledků zjištěných v předchozích kapitolách práce.....	54
Závěr		56
Seznam použitých zkratk		59
Seznam grafů		60
Seznam tabulek		60
Seznam schémat.....		60
Seznam literatury a dalších pramenů		61

Úvod

Rostoucí objem výdajů finančních prostředků způsobený především demografickým vývojem v České republice vyvolává otázku, jak tuto problematiku řešit. S ohledem na neschopnost politiků provést zásadní reformu důchodového systému v ČR je aktuálnost tohoto tématu dlouhodobá. Přínos práce spočívá v porovnání jednotlivých systémů a průběh jejich reform, který se ve sledovaných zemích lišil, a to nejen v době, kterou jednotlivé země připravě věnovaly, ale také v jejich průběhu a vlivu na ekonomickou situaci.

Penzijní systémy napříč Evropou jsou tak postaveny před skutečnost, jak vyhovět potřebám společnosti. Zrekonstruovat penzijní systém se zdá být nelehkým procesem, ale lze vyjít ze zkušeností ostatních evropských států, které by se mohly stát předlohou pro úspěšnou reformu penzijního systému v České republice. Porovnání penzijních systémů v různých zemích Evropy může zamezit ostatním zemím, které se právě nacházejí v reformačním procesu, ubírat se nesprávným směrem a dopomocť převzít zkušenosti ostatních zemích.

V teoretické části je uveden stručný úvod do problematiky. Jsou charakterizovány základní formy evropských penzijních systémů, jejich možné způsoby financování a jiné typy členění. Dále jsou popsány ekonomické teorie, které s tématem úzce souvisí, např. teorie zájmových skupin, lobbying a dobývání renty. Metodou této části práce je literární rešerše. Jsou využity zdroje ze zahraničních i tuzemských studií a odborné literatury zabývající se problematikou penzijních systémů.

Praktická část obsahuje čtyři zásadní kapitoly, ve kterých je nejdříve popsán penzijní systém dané země a proběhlé reformy. K tomu jsou využity dostupné vědecké články a informační dokumenty zveřejněné jednotlivými státy. Poté je zhodnocen vývoj. Za každou zemi je provedena samostatná analýza systému pomocí zvolených parametrů jako například náhradový poměr, zdroje financování a zatížení státního rozpočtu. Poslední kapitolou v praktické části je srovnání těchto ukazatelů ve sledovaných zemích.

Cílem práce je analyzovat důchodové systémy ve vybraných evropských státech – Norsko, Polsko a Česká republika, a to z pohledu těchto ukazatelů. Z analýzy jednotlivých systémů, na které se práce zaměřuje, lze vyvézt závěry a doporučení, která měla nebo má Česká republika zrealizovat za účelem dlouhodobě udržitelného penzijního systému s ohledem na menší zatížení státního rozpočtu.

1 Teoretická část

1.1 Charakteristika použitých pojmů

Agregátní náhradový poměr – Jedná se o hrubý medián individuálního důchodu obyvatelstva ve věku 65-74 let v poměru k hrubému mediánu individuální mzdy obyvatelstva ve věku 50-59 let bez ostatních sociálních dávek.¹

Ekonomický zisk – Ekonomickým ziskem rozumíme rozdíl mezi celkovým příjmem a ekonomickými náklady. Jakmile je výrobce ekonomický zisk záporný, přechází k jiné tržní příležitosti. V případě záporného ekonomického zisku hovoříme o ekonomické ztrátě.²

HDP – Hrubý domácí produkt je jedním ze základních makroekonomických agregátů, který se používá pro stanovení výkonnosti ekonomiky. Jedná se o peněžní vyjádření celkové hodnoty statků a služeb vyrobených na daném území za určité časové období. Domácí produkt se dělí na nominální, který je měřen v běžných cenách a reálný, který je měřen v cenách stálých. HDP se počítá třemi způsoby – výdajovou, produkční a důchodovou metodou.³

Lobbing – Jedná se o prosazování zájmů skupin, zejména státu, politiků a úředníků. Snaží se o změnu pravidel pro všechny tak, aby se jednalo o permanentní změnu. Těchto změn by mělo být dosaženo pomocí kolektivního jednání.⁴

Parciální zájem – Za parciální zájem se považuje opatření, které má velký prospěch pro členy zájmové skupiny. Prosazováním parciálního zájmu se snižuje efektivnost alokace. Parciálním zájmům se věnují hlavně politici.⁵

Penzijní fond – Penzijní fond je prostředek k vytváření úspor na důchodový věk. Příspěvky do fondu jsou zhodnoceny nebo znehodnoceny společností, která fond spravuje.

Sociální pojištění – Sociální pojištění neboli pojistné na sociální zabezpečení se dělí na důchodové a nemocenské. Je založené na principu pravidelného příspěvku tzv. pojistného. Tyto platby jsou příjmem státního rozpočtu. Pojistné v sobě tedy zahrnuje nemocenské a důchodové pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti⁶

Sociální politika – Sociální politiku nelze jednoznačně definovat. V zásadě se ale jedná o veřejnou politiku státu, která je primárně zaměřená na člověka, rozvoji jeho osobnosti,

¹ Eurostat (2019a)

² Holman (2002)

³ Holman (2017)

⁴ NCSL (2019)

⁵ Holman (2017)

⁶ ČSSZ (2019a)

zlepšování kvality života a životních podmínek. V praxi se jedná o systém sociálních dávek a systém zdravotního a sociálního pojištění. Hlavním provozovatelem sociální politiky je stát, příjemci jsou občané státu.⁷

Sociální zabezpečení – Jedná o systém, který má na starost zabezpečení sociální stability a zabezpečení v dané zemi. Zahrnuje právní, finanční a organizační nástroje a opatření, pomocí kterých se snaží pomáhat lidem, kteří se ocitli v mimořádné životní situaci (nemoc, těhotenství a mateřství, invalidita, stáří, nezaměstnanost apod.) Základními pilíři sociálního zabezpečení je sociální pojištění, státní sociální podpora a sociální pomoc.⁸

Zájmová skupina – Jedná se o seskupení lidí, které spojuje určitý společný zájem. Zájmové skupiny se přímo neúčastní politických procesů, ale jsou její důležitou součástí. Většinou fungují v rámci politické strany či skrze více stran. Příkladem zájmových skupin jsou například odbory či lobbistické skupiny.⁹

1.2 Penzijní systém pohledem makroekonomických teorií

1.2.1 Úvod do všeobecné charakteristiky penzijních systémů

Penzijní systém tvoří jednu z hlavních částí sociální politiky a sociálního zabezpečení. Pro účinnou sociální politiku je nezbytné efektivní fungování její hospodářské politiky. Ta produkuje potřebné prostředky k financování sociální a penzijní politiky země. Minimálně v ČR zatěžují výdaje na sociální politiku státní rozpočet skoro polovinou jeho celkové výše. Pro dobře fungující hospodářství země, je potřeba mít penzijní systém dobře nastavený a hlavně dlouhodobě udržitelný s ohledem na zátěž státního rozpočtu a demografickou situaci.

1.2.2 Typy konstrukce penzijních systémů

Liberální penzijní model

V liberálním penzijním modelu se klade velký důraz na maximální svobodu jedince, k čemuž patří i odmítání veřejných starobních důchodů. Ideálním liberálním penzijním systémem je takový stav, kdy je soukromé zabezpečení zcela dobrovolné, podle individuálních potřeb a zájmů. Klasický liberální systém pak tedy odmítá veřejné i soukromé penze, státní příspěvky na penzi či jiné sociální události. Moderní liberální systém oproti tomu není tak striktní, je cílený především na chudobu a snaží se o ochranu osob, ale v minimálním rozsahu sociálního zabezpečení. Využívá veřejné důchody dvojího typu.

⁷ Krebs (2015)

⁸ Krebs (2015)

⁹ Žaloudek (2004)

Jedná se o tzv. testovaný (dávka sociální pomoci) a univerzální (rovný) důchod. Sociální penze bývají doplněné testovanými příplatky. Veškeré důchody jsou placeny ze státního rozpočtu a dále poskytovány obyvatelům. Neexistuje ale žádný příspěvek na důchodové zabezpečení. Liberální model poskytující testovaný starobní důchod byl uplatňován od konce 19. století v Dánsku a na Novém Zélandu, od 20. století pak v Austrálii, Velké Británii a Irsku. Druhá verze využívající univerzální důchod (tzv. Beveridgeův univerzální důchod) je spojován s pojetím sociálního pojištění. Mezi beveridgeovské systémy se řadí Austrálie, Kanada, Dánsko, Irsko, Japonsko, Nizozemsko, Nový Zéland, Švýcarsko, Velká Británie a Spojené státy americké.¹⁰

Konzervativní penzijní model

Konzervativní model jinak nazývaný také jako korporativistický klade důraz hlavně na výkon a ekvivalenci. Hlavním cílem je sledování zájmů sociálních skupin. Existuje mnoho modelů, které se zaměřují na jednotlivé sociální skupiny. Ty jsou spojeny s různými metodami financování penzí. Model se skládá ze tří základních pilířů. Jedná se o veřejné penze, kam spadá segmentované sociální pojištění a penze veřejných zaměstnanců. Druhým pilířem jsou zaměstnanecké důchody, které se dělí na povinné a dobrovolné. Posledními penzemi jsou penze osobní. V konzervativním modelu je důležitá role rodiny, církve a občanské společnosti. Klade důraz na zachování statusových rozdílů. V modelu převažuje financování ze sociálního pojištění. V současné době jsou uznávány pouze dobrovolné důchody. Příkladem zemí, ve kterých je uplatňován tento model je Německo, Rakousko či Francie.¹¹

Sociálně-demokratický penzijní model

Sociálně-demokratický model bývá charakterizován jako model s dominancí univerzálních dávek. Dá se říci, že se jedná o model, který využívá rovný důchod s vyšší úrovní penze v závislosti na výši mediánového příjmu. Moderní pojetí modelu se pak zaměřuje především na střední třídu obyvatelstva, zejména ve stáří, kdy se snaží finančně zajistit veškeré obyvatelstvo proti sociálním úpadkům. V modelu je důležitá participace občanů. Sociálně-demokratický model se skládá ze dvou základních pilířů a dále z osobních penzí. Prvním pilířem jsou veřejné penze, kam spadá univerzální sociální pojištění a sociální penze. Pod sociální penzi pak spadají testované penze zvyšující důchody a seniorský příspěvek na bydlení. Do druhého pilíře jsou řazeny kvazipovinné a dobrovolné zaměstnanecké důchody.

¹⁰ Vostatek (2016a)

¹¹ Vostatek (2016a)

Zásadní roli hrají spíše veřejné penze nikoli soukromé. Příkladem zemí využívající tento model je Švédsko, Norsko, Finsko a Dánsko.¹²

Neoliberální penzijní model

Neoliberální penzijní model vznikl na základě požadavků zrušení veřejných penzí bez jakékoliv náhrady. Jedná se tedy o privatizaci veřejných důchodů, které jsou závislé na výdělcích a jsou podporovány skrze soukromé penzijní spoření. Výhodou mají být vysoké investiční výnosy, které mají pokrýt i náklady spojené se soukromými subjekty finančního sektoru. Součástí modelu jsou penze dvojího druhu. Jedná se o testovaný a rovný důchod. Příkladem zemí je Chile či Polsko.¹³

1.2.3 Klasifikace penzijních systémů

Penzijní systémy lze dělit podle několika hledisek, jak uvádějí Krebs a kolektiv (2015), Loužek (2014) a Bezděk (2000):

podle způsobu financování

Podle způsobu financování lze rozdělit penzijní systémy na dva hlavní druhy, a to systém průběžný (PAYG) a systém fondový. Většina zemí Evropy využívá jako dominantní způsob financování státní průběžně financovaný systém.¹⁴

Průběžný systém financování je založen na odvodu sociálního pojištění a jeho okamžitém přerozdělení na dávky důchodového pojištění.¹⁵ Zatížená je pracující skupina obyvatelstva, která pomocí důchodového pojištění financuje systém. Ekonomicky aktivní jedinci populace každý měsíc odvedou ve formě daní kapitál, ze kterého se poskytují základní důchodové dávky – starobní, invalidní, vdovský nebo vdovecký a sirotčí. Jako výhody průběžně financovaného systému lze uvést jeho okamžitou možnost zahájení, možnost uplatnění principu redistribuce a nižší režijní náklady než u fondového systému.¹⁶

Při fondovém systému financování jsou pravidelné úspory pojištěnce odvedeny do pojištěneckého fondu, který byl za tímto účelem vytvořen. Pomocí tohoto systému by měly být úspory zhodnoceny a vytvořeny tak kapitálové rezervy pro čerpání v důchodovém věku. Pozitivními argumenty pro tento systém je malá míra ovlivnění demografickým vývojem a pozitivní vliv na trh práce.¹⁷ To je dáno zejména částečně přenesenou zodpovědností ze státu

¹² Vostatek (2016a)

¹³ Vostatek (2016a)

¹⁴ Schneider (1998)

¹⁵ Kaczor (2015)

¹⁶ Krebs (2015)

¹⁷ Krebs (2015)

na pojištěnce, který má větší motivaci zvýšit svou pracovní aktivitu, aby se mohl lépe zabezpečit na stáří. Problémem se stávají nízkopříjmové skupiny, které v důsledku jejich nízkých výdělků nejsou schopny odložit svou spotřebu a z disponibilního důchodu naspořit na jejich důchodový věk.

Existují ještě dva další druhy financování, a to PAYG s nárazníkovým fondem a částečně fondový systém. První výše zmiňovaný je průběžně financovaný systém s přebytky, se kterými je dále nakládáno na kapitálových trzích tak, aby přinášely výnosy. Z těchto dodatečných výnosů je penzijní systém nadále financován.¹⁸ Částečně fondový systém obsahuje oba základní způsoby financování.

V běžné praxi se lze setkat spíše s posledními dvěma druhy, jen málo se setkáme s ryze fondovým nebo průběžným systémem. Toto rozdělení ale není úplné. Je nutné dále doplnit, zda se jedná systém o příspěvkově definovaný nebo dávkově definovaný.

základní typy penzijních plánů

V dávkově definovaném systému (DB – defined benefit) jsou penzijní dávky do jisté míry garantované. Mechanismus výpočtu důchodu závisí na kombinaci faktorů jako je počet let, po které pojištěnec do systému přispíval a výše jeho celkových příjmů.¹⁹

Příspěvkově definovaný systém (DC – defined contribution) funguje na principu zhodnocení (anebo znehodnocení) odvodů, které účastníci do systému odvedli. Nelze předem stanovit přesnou výplatu penzijní dávky. Výše příspěvku závisí na míře výnosu z investic.²⁰ Jasně stanovena je pouze výše příspěvku, která je do systému odvedena.

Hypoteticky příspěvkově definované systémy (NDC – Notional Defined Contribution nebo také Non-financial Defined Contribution) jsou založeny na průběžném systému financování, kde má každý pojistitel svůj virtuální finanční účet, na který si přispívá. Oproti DB se tyto prostředky neinvestují na kapitálových trzích, proto zde nedochází k nejisté návratnosti. Příspěvky, kterými systém disponuje, se vyplácí formou dávek současným penzistům, ale je evidováno, kolik každý jedinec na svém virtuálním účtu za život zaplatil a podle těchto údajů se potom i jemu vyplácí důchodová dávka.²¹

¹⁸ Bezděk (2000)

¹⁹ Krebs (2015)

²⁰ Bezděk (2000)

²¹ Holzmann a kol. (2013)

podle pilířů

Penzijní systém lze rozdělit na jednopilířový a vícepilířový. Jedná se o to, z jakého zdroje jsou čerpané dávky. V evropských zemích se jedná převážně o vícepilířové systémy.²²

První pilíř – povinný veřejně řízený pilíř má za cíl redistribuovat příjmy. Financuje se z průběžného systému a vyplácí se z něj základní penze. **Druhý pilíř** – povinný soukromě řízený pilíř zahrnuje příspěvkově definovaný fondový systém. Tento pilíř je sporný, protože zákonem stanovené povinné příspěvky se odvádějí do soukromých fondů.²³

Třetí pilíř – dobrovolný soukromě řízený pilíř, jak již název napovídá, není povinný a záleží na uvážení každého jedince, zda bude přispívat na svůj důchod i tímto způsobem.

1.2.4 Teorie zájmových skupin

Tím, že důchody tvoří majoritní část výdajů státního rozpočtu, lze sledovat chování skupin napříč politickým spektrem, které se snaží jednat ve svůj vlastní prospěch a čerpat tak ekonomickou rentu plynoucí z ovlivňování (nejen) penzijního systému dané země.

Tlak zájmových skupin dokáže výrazně ztížit tvorbu zákonů a hospodaření země. Zájmové skupiny se snaží ovlivnit úředníky a zákonodárce tak, aby čerpaly ekonomickou rentu ve svůj vlastní prospěch a sledovaly tak svůj parciální zájem. Vynakládají zdroje, aby si zajistily transfery od konkurenčních zájmových skupin.

Poměrně úspěšné bývají méně početné skupiny se silnými zájmy a naopak skupiny, kde se rozptýlí náklady anebo výnosy do velké skupiny osob (např. spotřebitelé, pojištěnci penzijního systému a daňoví poplatníci), takovou úspěšnost v dobývání renty nemají. To lze vysvětlit na jednoduchém příkladu. Představme si dvě zájmové skupiny – výrobce tanků a letounů a daňové poplatníky. Vláda čelí rozhodnutí, zda by neměla zmodernizovat armádní stroje. Na tento finančně náročný program by vláda musela získat prostředky. Příjmy vládního rozpočtu tvoří daně, a proto by byli zatíženou skupinou daňoví poplatníci. Celkem by přezbrojení stálo 10 miliard. Počet zaměstnanců ve firmách na výrobu tanků a letounů je 100 tisíc. Skupina daňových poplatníků je mnohem početnější – čítá 10 milionů. S takovými čísly by znamenalo, že příjmy přepočítané na jednoho zaměstnance by tvořily 100 tisíc, kdežto náklady připadající na jednoho poplatníka by byly pouze tisíc. Tento mírně navýšený náklad nevytvoří dostatečnou motivaci k tomu, aby skupina poplatníků projevila své preference

²² Gregorová (1998)

²³ Loužek (2014)

proti vyzbrojování armády. Kdyby se přece jen tato skupina rozhodla vynaložit náklady pro projev nesouhlasu, z případného prospěchu z této akce nelze vyloučit černé pasažéry.²⁴

Činnost zájmových skupin lze označit za ekonomicky neefektivní, protože aktivita lidí v zájmových skupinách je využita pouze pro přerozdělování a nevytváří tak žádnou ekonomickou činnost, která by přinášela čistý výnos – jedná se pouze o nežádoucí čisté náklady.²⁵ Zajímavě tuto skutečnost popsal Olson (1982), který oproti Keynesovi a klasikům zahrnuje do svého zkoumání teorie ekonomického růstu právě zájmové skupiny a doplňuje ji tak o sociálně-ekonomický přístup. Olson zkoumal, proč vítězné země druhé světové války rostly pomaleji než země, které byly poražené. Přišel se závěrem, že poražené země měly v důsledku války velice oslabené ekonomiky, díky čemuž se rozpadly i dosavadní zájmové skupiny. Kdežto ve vítězných zemích nedošlo k žádné restrukturalizaci či tak výraznému deficitu ekonomik, aby to mělo vliv na činnost zájmových skupin. Ty tak měly nadále sílu a prostředky k ovlivnění politicko-ekonomické sféry své země.²⁶

1.2.5 Lobbying

Zájmové skupiny mají k dispozici hned několik metod, jak ovlivnit jednání vlády. Mohou vystupovat ve sdělovacích prostředcích, kde se k dané problematice vyjádří, využít racionální neznalosti voliče a poskytnout jim jen takové informace, které jsou v souladu s jejich cíli. Krajinými, ale ne neobvyklými, metodami jsou taktéž stávky, petice a demonstrace.

Do popředí se dostává v posledních letech metoda lobbingu. Začátky lobbingu sahají až do starého Říma, ale jeho právní úprava je v Evropě otázkou několika posledních let. Některé země zákony pro aktivity lobbistů postrádají úplně nebo obvykle vznikly v průběhu 21. století.

Lobbying je často vnímán negativně, a to hlavně z důvodu, že je spojován s korupcí. Definice těchto dvou pojmů je komplikovaná a hranice mezi nimi velice tenká. Každopádně platí, že lobbying je legální a legitimní proces, který dostane vládu do pozice, kdy musí jednat. Ať se jedná o změnu, vyřazení či doplnění zákona.²⁷ Korupce je „*přímé či nepřímé vyžádání, nabídnutí, předání nebo přijetí úplatku či jakékoli jiné nepřípustné výhody nebo vyhlídky na ně, které narušují řádné plnění jakékoli povinnosti nebo jednání vyžadovaného od příjemce úplatku, nepřípustné výhody nebo vyhlídky na ně.*“²⁸

²⁴ Holman (2002)

²⁵ Holman (2017)

²⁶ Olson (1982)

²⁷ Müller a kol. (2010)

²⁸ Česká republika (2004)

1.2.6 Dobývání renty

Průkopníkem této teorie byl Gordon Tullock, který ve svém článku pro *Western Economic Journal* popisuje neefektivitu monopolu. Přichází s důvodem, proč vláda schvaluje společensky neefektivní zákony a nařízení. Tato vládní rozhodnutí jsou výsledkem lobbování zájmových skupin. Zájmové skupiny, ve snaze obohatit se, jednají s vládou a podkládají ji návrhy na změny. Zájmové skupiny se však mohou navzájem podhodnotit, což podněcuje vznik dalších nákladných jednání o naklonění vlády. Z toho vyplývá, že nejen dobývání renty je společensky neefektivní proces, protože se snaží získat zisk nebo různou podobu zisku bez snahy kompenzace protistrany, ale i samotný proces dobývání vytváří nákladné položky, které ale neplynou k efektivnímu výsledku činnosti.²⁹

1.2.7 Vládní selhání

Selhání vlády jako takové může zapříčinit sled na sobě závislých či nezávislých událostí, méně či více předvídatelných, které mají za důsledek prohloubení politické krize. Vláda se ne vždy rozhoduje na základě úplných informací a nedokáže odhadnout všechny dopady svých rozhodnutí. Často reaguje s časovým zpožděním, protože projevy ekonomiky lze sledovat až po uplynutí kvartálu či roku. Legislativní proces bývá nepružný a nutná opatření, která měla být zavedena v reakci na změny ekonomiky v nejbližších měsících, přicházejí pozdě. Vládní selhání lze popsat jako stav ekonomiky, kdy se vládní opatření nestřetnou s takovým výsledkem jako bylo předpokládáno a výchozí situace je na stejné úrovni jako předtím, mnohdy i horší.

Ekonomická literatura se shoduje na čtyřech hlavních důvodech, proč je vláda ve svých rozhodnutích mnohdy neefektivní. Jedním z důvodů často bývá omezenost nebo nesprávnost informací, které má vláda k dispozici. Lepší komunikace a důvěra mezi vládou a ekonomy, by mohla vládním selháním pomoci. Na české politické scéně působil v době krize poradní orgán NERV, ve kterém působili ekonomové, kteří měli za úkol vládě poskytnout doporučení pro zmírnění ekonomických dopadů krize.³⁰ Lze jen těžko soudit, jestli byla tato snaha úspěšná. Problematickým aspektem u získávání informací pro politická rozhodnutí může být fakt, že zájmové skupiny, lobující ve svůj prospěch, samy dodávají vládě zkreslené a neúplné informace.

K dalšímu z aspektů vládního selhání lze řadit skutečnost, že vláda má jen částečnou kontrolu nad soukromým sektorem. Nikdo nedokáže odhadnout reakci podnikatelů na vydané opatření. Účinnost vládního programu se tedy často neshoduje s původním zamýšleným cílem.

²⁹ Tullock (1967)

³⁰ Vláda ČR (2019)

Třetím bodem je omezená kontrola nad byrokratickým aparátem. To se stane, pokud vláda zákon přijme, avšak nemá výkonnou a soudní moc k tomu, aby legislativní opatření byla uvedena do praxe s původním cílem a jasným záměrem. Poslední překážku tvoří omezení z podstaty byrokratického procesu. Při procesu rozhodování, učiněném veřejnou volbou, vyjádří svůj názor pouze část obyvatelstva, tedy voličů. A navíc i jejich názory se mohou často měnit s ohledem na vliv zájmových skupin a informačních médií.

1.3 Literární rešerše

1.3.1 Tuzemské zdroje

Na tuzemské scéně se problematikou penzijních systémů zabývají hlavně Vladimír Bezděk, Jaroslav Vostatek a Marek Loužek.

Bezděk působil v tzv. Bezděkově komisi, jejíž cílem bylo připravit podklady a kroky pro pokročení důchodové reformy v ČR. Jeho studie *Penzijní systémy obecně i v kontextu české ekonomiky (současný stav a potřeba reformy)* přichází se závěrem, že nelze označit jakýkoliv penzijní systém za ideální. Namítá, že bez zvýšení míry zdanění nelze v dlouhodobém rozměru zvýšit míru zásluhovosti v systému. Za fungování Bezděkovy komise zkoumal případné zavedení systému NDC v ČR, který byl vyhodnocen jako nevhodný.

Vostatek stejně jako Bezděk kritizuje současný stav nastavení penzijního systému a označuje ho za zastaralý. Vostatek ve své publikaci *Penzijní teorie a politika* uvádí, že Bezděk do modelu NDC pro ČR dosadil nevhodné parametry, ze kterých se nemohly vyvodit reálné závěry. Dále upozorňuje na to, že penzijní systém musí být řízen z majoritní části státem, nebo se stane prostředkem pro dobývání renty soukromými zájmovými skupinami.

Loužek se ve své publikaci *Penzijní reforma* domnívá, že průběžný systém není tak nepružný, a to i při nepříznivém demografickém vývoji. Poukazuje na fakt, že zastánci fondového systému mohou brát demografický vývoj pouze jako záminku pro radikální reformu systému.

1.3.2 Zahraniční zdroje

Problematickou nastavení optimálního systému a celkově demografické krize se zabývala komplexně jako první již v devadesátých letech Světová banka, která ve své studii *Averting the Old Age Crisis* upozorňuje na to, že podíl osob v důchodovém věku k celkovému počtu obyvatel má rostoucí tendenci v důsledku zvyšující se délky dožití a kvalitnější zdravotní péče. Původní model zabezpečení ve stáří fungoval na principu rozšířené rodiny. Tyto modely nicméně v dnešní době oslabují a státem vytvořené penzijní systémy se jeví jako neudržitelné a velmi obtížně reformovatelné. Jako ideální model, který Světová banka ve své studii uvedla,

je třípilířový systém s kombinací veřejného a soukromého financování – veřejně řízený, nefinancovaný, definovaný pilíř dávek; soukromě spravovaný, financovaný, definovaný příspěvkový pilíř a dobrovolný soukromý pilíř. Na to reaguje Orszag a Stiglitz se svou studií *Rethinking Pension Reform: Ten myths about social security systems* prezentovanou na konferenci Světové banky v roce 1999. Kritika spočívá hlavně v nepodložení názorů ekonomickými teoriemi nebo pozorováním v praxi. Dále tito autoři upozorňují na to, že nelze předložit jeden vzor penzijního systému pro celý svět. Po vydání tohoto dokumentu následovaly úpravy a přehodnocení některých závěrů Světové banky.

Dalším uceleným zdrojem, který dlouhodobě sleduje vývoj penzijních systémů je organizace OECD, která od roku 2005 vydává ve dvouroční periodě zprávu o důchodové politice zemí OECD a G20. Již v první publikaci upozorňuje, že stárnoucí populace je varovným signálem, který by měl být prvním krokem k uvážení důchodové reformy.³¹ Studie z roku 2009 zaznamenává pokles výnosnosti soukromých penzijních fondů, které ztratily kvůli finanční krizi 23 % hodnoty jejich investic. Finanční krize vyústila v krizi hospodářskou a sociální. Státy, jejichž penzijní systém byl již v té době postaven z velké části na soukromém financování důchodů, čelily nevýnosné situaci kapitálových trhů. Státy s veřejným penzijním systémem naopak řešily problémy s rostoucí nezaměstnaností v důsledku krize, tudíž do státní pokladny plynuly menší odvody a na druhou stranu se vyplácel vyšší objem dávek než za běžné situace.³² V dalších publikacích se již věnuje aktuálním reformám ve sledovaných státech, ze kterých je nadále čerpáno v praktické části této práce.

1.4 Metodika zkoumání a zpracování

Pro zpracování teoretické části této práce byla použita metoda literární rešerše jak tuzemské, tak zahraniční literatury zkoumající problematiku penzijních systémů. Těžištěm se staly také odborné články na toto téma. Metodou praktické části je z části taktéž důkladná literární rešerše, pomocí které je sestaven ucelený přehled každého sledovaného systému, včetně jeho změn v čase. Další použitou metodou je sběr dat a informací. Pomocí těchto dat je provedeno měření systému pomocí makroekonomických ukazatelů získané ze zdrojů jako je OECD, Eurostat apod., výsledky z nich, jsou v poslední kapitole práce srovnány.

³¹ OECD (2005)

³² OECD (2009)

2 Praktická část

2.1 Analýza polského penzijního systému

Jak již bylo nastíněno v literární rešerši, všechny státy se v poslední době potýkají s problémem stárnoucí populace. I v případě Polska tomu není jinak. Stejně tak jako ČR se Polsko v první řadě muselo vyrovnat s důsledky řízeně plánované ekonomiky, která oběma zemím přinesla nemalé ekonomické problémy, kterým se musely postavit. Cílem této kapitoly je rozebrat zásadní události ve vývoji penzijního systému Polska po důchodové reformě v roce 1999.

2.1.1 Vývoj polského penzijního systému

První reforma po pádu Sovětského svazu přišla v roce 1999. Jednopilířový, průběžně financovaný, dávkově definovaný systém byl nahrazen novým, příspěvkově definovaným, multipilířním systémem. Tato reforma tedy přinesla dvě zásadní změny – přidání fondů jako způsobu financování a změnu z dávkově na příspěvkově definovaný systém. Po přijetí reformy vláda stanovila počáteční kapitál, bez kterého by přechod z průběžného na fondový systém nemohl být umožněn.³³ Hlavním cílem této reformy bylo diverzifikovat rizika plynoucí z demografické a ekonomické situace země.

2.1.2 Struktura polského penzijního systému po reformě roku 1999

Podle nového schématu se tedy důchod tvořil ze tří pilířů. První dva byly povinné a třetí dobrovolný. Na rozdíl od druhého a třetího pilíře, první zůstal průběžně financovaný. Reforma se týkala osob narozených roku 1949 a déle. Zúčastnění byli dále rozděleni do dvou kategorií. Narození v rozmezí 1949–1968 měli možnost výběru, zda vstoupí i do nového fondového systému nebo zůstanou pouze v prvním PAYG pilíři. Všichni ti, kteří se narodili po roce 1968 se již bez výjimky musí participovat v obou povinných pilířích.³⁴

První pilíř je veden státní organizací ZUS (Polská instituce sociálního zabezpečení). Příspěvek ve výši 12,22 % hrubého příjmu bude evidován na fiktivním účtu jednotlivce. Pro ty, kteří spadají do skupiny narozených 1949 až 1968 a vybrali si neúčastnit se fondového pilíře, bude na jejich účet připsáno 19,52 %.³⁵ Tyto příspěvky byly indexovány podle cenové inflace a v souladu s růstem mezd, a to ve výši 75 %. Poté, co se systém dostatečně ustálil, byla přijata v roce 2004 změna zákona, podle které jsou příspěvky upraveny pouze v souladu s indexem růstu mezd ve stoprocentní výši. Cenová inflace se nadále ve výpočtu nezohledňuje,

³³ Kompa a Witkowska (2015)

³⁴ Chlon a kol. (1999)

³⁵ OECD (2007)

pokud nedosáhne hranice 5 %. Pro účastníky nového systému, kteří nastoupili do pracovního života ještě před rokem 1999, byl nastaven počáteční kapitál na hypotetickém účtu tak, jako by v roce 1999 měli odejít do důchodu – tedy podle staré výpočtové formule. Tím se zabránilo znevýhodnění různých věkových skupin v systému. Tato metoda byla nejvhodnější vzhledem k obtížím, které měla ZUS při dohledávání informací o individuálních mzdových záznamech, které byly zničeny před rokem 1980.³⁶

Výpočtový mechanismus pro stanovení počátečního kapitálu na hypotetickém účtu je:

$$C_0 = P_0 * G_{62},$$

kde:

- C_0 počáteční kapitál
- P_0 starobní dávka k 31.12.1998
- G_{62} očekávaná délka života ve věku 62 let v roce 1998 (209 měsíců)

Do druhého pilíře bude odvedeno 7,3 % hrubého příjmu jedince. Tento příspěvek je hrazen zaměstnancem prostřednictvím zaměstnavatele, který jej odvede do ZUS. Ta zkontroluje, zda byl příspěvek správně vypočítán a poté ho převede na fond zvolený pojištěncem. Každý si může vybrat pouze jeden fond, do kterého bude investovat. Všechny penzijní fondy (Otwarte Fundusze Emerytalne – OFE) jsou dozorovány úřadem pro dozor nad penzijními fondy (UNFE). Soukromé společnosti, které fondy spravují (Powszechne Towarzystwa Emerytalne – PTE), musí splňovat řadu požadavků, jako např. složit základní kapitál ve výši 4 mil. eur. Každá společnost, která fondy spravuje, investuje v rámci omezení stanovených ministerstvem financí. Penzijní společnost smí spravovat pouze jeden fond.³⁷ Může investovat do bankovních vkladů, veřejně obchodovatelných cenných papírů nebo cenných papírů garantovaných či vydaných státní pokladnou nebo Polskou národní bankou. Je kladen důraz na diverzifikaci rizika, proto penzijní fondy nesmí držet více než 5 % z celkového objemu aktiv v cenných papírech jednoho emitenta. Výjimku tvoří podílové fondy, krátkodobé bankovní vklady a cenné papíry veřejného sektoru. Fondy nesmí investovat do nemovitostí a komodit.³⁸ Stejně jako v prvním pilíři jsou příspěvky do fondů daňově uznatelným nákladem. V případě smrti manžela nebo manželky jsou všechny aktiva převedena na účet pozůstalého bez zdanění. Ve všech ostatních případech podléhají dědické dani ve výši 20 %.

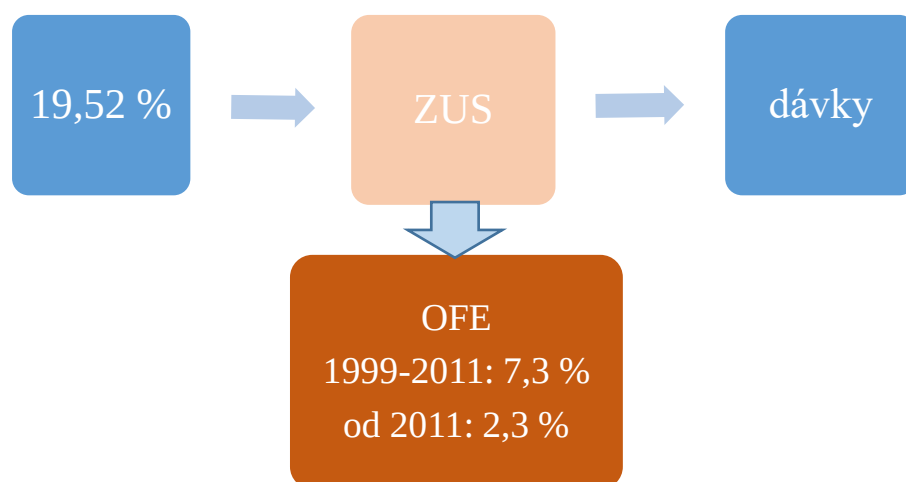
³⁶ Chlon a kol. (1999)

³⁷ Wiktorow (2007)

³⁸ Chlon a kol. (1999)

Před reformou v roce 1999 byly důchody financovány systémem PAYG na základě odvodů sociálního pojištění ve výši 19,52 % hrubého platu jedince. Tento příspěvek se odvedl do ZUS, přes kterou byly nadále vyplacené důchodové dávky. Po reformě do roku 2013 se 1/3 z příspěvku (7,3 %) odváděla do OFE, které měly kapitál nadále zhodnocovat. Poté už jen 2,92 %.

Schéma 1: Struktura toku odvodů do ZUS

Zdroj: vlastní zpracování

Třetí pilíř je dobrovolný a skládá se především ze spořicíh plánů a zaměstnaneckých penzijních programů. Zaměstnavatelé mají právo přispívat zaměstnancům do akciové společnosti, životní pojišťovny, penzijního fondu nebo zaměstnaneckých fondů. Zaměstnanecké penzijní fondy fungují stejně jako penzijní programy druhého pilíře. Avšak jsou kladeny menší nároky na portfolia a celkové právní požadavky jsou menší. Právně ošetřena je také přenosnost zaměstnaneckých důchodů v případě, že zaměstnanec změní zaměstnání. A to tak, že zaměstnavatel bude mít právo pokračovat v penzijním plánu u nového zaměstnavatele. Dohled nad třetím pilířem je rozptýlen mezi více institucí. Orgány zastřešující dohled jsou: Orgán pro dohled nad bankovními institucemi, Úřad pro dohled nad penzijními fondy (UNFE) a Úřad pro dohled nad státním pojištěním.

2.1.3 Hodnocení reformy polského penzijního systému

Polsko se řídilo při konstrukci penzijního systému doporučením Centrální banky. Postupem času při zavedení do praxe vyšly najevo skutečnosti, které potvrdily to, že neexistuje žádná ideální struktura penzijního systému, která by měla být doporučována obecně pro všechny země. Proto je v Polsku zpochybňován jak samotný návrh dvojího povinného pilíře, tak i jeho realizace. Velká kritika se snesla zejména na to, že celá rekonstrukce systému

proběhla do jednoho měsíce od přijetí zákona v parlamentu. To doprovázelo řadu organizačních problémů, zejména se špatnou přípravou institucí na plnění jejich povinností.³⁹

Přidání fondů jako způsobu financování s sebou taktéž neslo komplikace. Před reformou byly celkové příjmy ve formě příspěvků použity na pokrytí důchodových dávek. Po zavedení reformy, se penzijní příspěvky osob, kterých se reforma netýkala, tedy osob narozených před rokem 1948, převedly na Fond sociálního zabezpečení (FUS), tedy prvního pilíře. Z osob narozených v letech 1949–1968 se zapojilo do fondového systému cca 70 %.⁴⁰ Jediným zdrojem financování pro překlenutí deficitu, kdy je část příspěvků z prvního pilíře přesměrována do druhého, byl státní rozpočet. Polsko na rozdíl od jiných zemí využívající fondový systém financování zvolilo vysoké odvody do druhého pilíře. Ve Švédsku činí příspěvek 2,5 %. Tím, že se Polsko rozhodlo do fondů odvádět 7,3 % z hrubého příjmu jedince, se vědomě uchýlilo k plánování rozpočtového schodku, což má za následek omezení i dalších potřeb země, jako například rekonstrukce silnic a investice do školství, zdravotnictví a celkový rozvoj země.

2.1.4 Další změny v penzijním systému

V roce 1999 vstoupil v platnost zákon upravující Demografický rezervní fond (DRF), jehož činnost se spustila **roku 2002**. Jeho úkolem bylo zajistit finanční stabilitu plateb do penzijních fondů. Obdoba tohoto fondu byla zavedena v mnoha zemích OECD. Správa tohoto fondu spadá pod ZUS. Investice, které může DRF provádět jsou zákonem upravená. Nařízení z roku 2009 upravuje podíly každé kategorie cenných papírů v portfoliu fondu, za účelem konzervativního charakteru. Fond je z velké části financován dluhopisy Ministerstva financí. Pasivní finanční politika má ale i svá negativa. ZUS nemůže investovat do zahraničních cenných papírů, což má vliv na investiční výsledky.⁴¹

Další výraznější změny vláda uskutečnila **v roce 2011**. Předložený návrh vlády upravil především výši financování druhého pilíře. Dále pak investiční limity OFE, rozdělení prostředků na podúctu ZUS v rámci druhého pilíře, podpora doplňkového pojištění a akviziční činnost. Nejdůležitější změnou jsou snížené příspěvky do druhého pilíře. Odvody nadále budou ve výši 7,3 %, ale ve skutečnosti bude do fondu odvedeno 2,3 % (tyto odvody se měly do roku 2017 navýšit postupně až na 3,5 %) a zbytek se bude evidovat na účtech ZUS. Hlavním cílem těchto změn bylo snížit tempo růstu veřejného dluhu a celkově stimulovat růst důchodového spoření a míru náhrad. V rozmezí let 1999-2010 činil zisk z privatizace více

³⁹ Wiktorow (2007)

⁴⁰ Wiktorow (2007)

⁴¹ Obidziński (2017)

než 74 mld. PLN, což dopomohlo k financování náhrad příspěvků do penzijních fondů ani ne z 50 % - zbytek byl hrazen ze státního rozpočtu. V těchto letech Polsko dosahovalo každoročně rozpočtového schodku a státní dluh narůstal.⁴²

Další balíček reforem byl navrhnout **v roce 2013** a vstoupil v platnost v únoru 2014. Téměř 52 % všech aktiv držených OFE (což bylo zhruba 150 mld. PLN) bylo přesunuto z těchto fondů do prvního pilíře. Konkrétně se jednalo o cenné papíry vydané státní pokladnou. Druhý pilíř se změnil z povinného na dobrovolný a zaměstnanec si mohl zvolit zda 2,92 % jeho hrubého příjmu bude odvedeno do prvního nebo druhého pilíře. Investiční společnosti OFE nadále nesměly investovat do státních dluhopisů a musely si najít alternativní finanční nástroje. Hlavním důvodem k těmto radikálním krokům byla finanční krize, která nadále zvyšovala schodek vládního rozpočtu. Tento krok byl ale velice razantní a neobešel se bez vlny nevole. Ve druhém pilíři se rozhodlo zůstat 15,2 % pracujících. Zvýšil se věk odchodu do důchodu pro muže na 67 let v roce 2020 a stejně tak pro ženy, ale v roce 2040. Věk odchodu do důchodu se zvyšoval o jeden měsíc každé 4 měsíce.⁴³

Roku 2016 přijalo Polsko další zákon, který upravil polský penzijní systém. Věk odchodu do důchodu znovu upravil a to na 60 let pro ženy a 65 let pro muže. Tím obnovil původní znění zákona před reformou roku 2013. Vzhledem k této změně také zrušil částečný důchod, na který jedinec dříve dosáhl ve věku 62 let v případě žen a 65 v případě muže.

Z analýzy polského penzijního systému je zřejmé, že byl od roku 1999 několikrát zásadně změněn. Hlavní změny systému jsou rozhodně přechod z jednopilířového PAYG systému, na systém třípilířový, částečně fondový. Zákony přijaté v roce 2011 a 2013 výrazně zasáhly do fungování druhého pilíře, kde omezily jeho vliv a funkčnost.

2.1.5 Současný stav polského penzijního systému

Většina důchodových dávek je vyplácena podle obecného penzijního systému. Existuje ještě systém pro bezpečnostní vojenské síly a pro soudce a státní zástupce, kterým se ve své práci nevěnují. V současnosti jsou tedy v systému tři skupiny lidí. Narození před rokem 1949, kterých se reforma v roce 1999 nedotkla – využívají systém jednoho pilíře s účtem NDC. Poté lidi narození 1949-1968 s právem výběru mezi starým a novým systémem – ti si zvolili buď jednopilířový systém s účtem NDC, anebo dvoupilířový s účtem NDC a DC. A lidé narození po roce 1968, kteří se automaticky museli účastnit obou pilířů. Po roce 2013 se však stal druhý

⁴² Dybał (2014)

⁴³ Kompa a Witkowska (2015)

pilíř dobrovolný pro všechny účastníky penzijního pojištění. Ti, kteří se po reformě po roce 2013 rozhodli zůstat v druhém pilíři, tak stále odvádí příspěvky na svůj DC účet. Pokud se rozhodli z fondového pilíře odejít, jejich příspěvky se přesunuly na účet NDC.

V současnosti budou pokračovat změny polského systému v souvislosti s radikální reformou v roce 2013, protože v listopadu 2018 byl schválen zákon o zaměstnaneckém penzijním připojištění. Kumulovaná aktiva v kapitálových fondech zaměstnanců (PPK) budou soukromá, naopak aktiva v OFE byla označena za veřejné peněžní prostředky, což umožnilo tehdejší vládě vyvlastnit z druhého pilíře všechna státní aktiva státních dluhopisů. Finanční prostředky v PPK v případě smrti jedince budou připsány na účet dědice. Účast v PPK bude pro zaměstnavatele povinná. Odvody do druhého pilíře budou činit 3,5 %. Klíčový bude postoj zaměstnanců na účast v tomto systému a efektivní informační kampaň, která objasní důvody a přínosy účasti potencionálním účastníkům systému.⁴⁴

2.1.6 Hodnocení polského penzijního systému pomocí makroekonomických ukazatelů

V této podkapitole jsou uvedeny základní rysy penzijního systému v souvislosti s demografickými a makroekonomickými ukazateli země. Převážně všechny ukazatele jsou sledovány po dobu 2007 až 2017. V případě potřeby promítnutí změn hodnot v ukazatelích v souvislosti s reformou jsou uvedena data až do roku 1999.

Demografické údaje o obyvatelstvu – Polsko

Jako první srovnávaný údaj je očekávaná délka života a podíl mezi obyvatelstvem v důchodovém věku a aktivní populace. Očekávaná délka života při narození je odhad doby, po kterou bude osoba narozena v daném roce žít. Je to klíčový údaj, kterým lze přehledně shrnout zdraví obyvatelstva. Je ovlivněna vícero faktory, jako například kvalitou zdravotního systému, socioekonomickým statusem obyvatelstva (příjem, vzdělání), sociálními a genetickými faktory a v poslední řadě životním prostředím.⁴⁵ Pro srovnání je uveden také průměr EU.

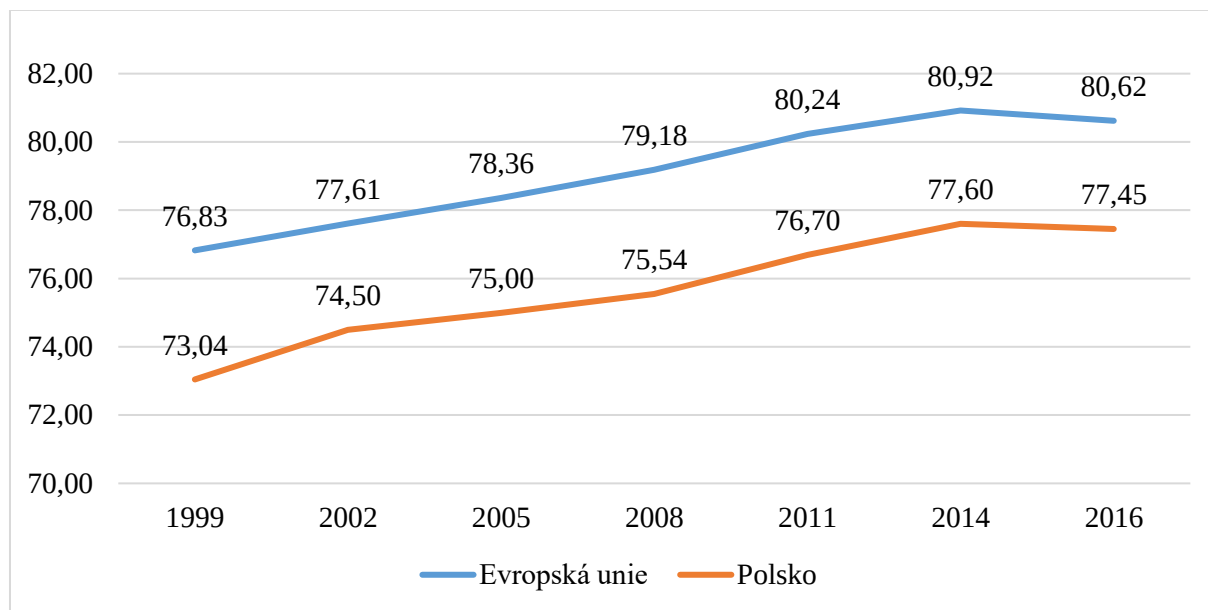
Z grafu č. 1 níže je vidět jasná tendence zvyšování očekávané délky dožití, která v roce 2016 v případě Polska dosáhla hodnoty 77,45 let, což je více než 3 roky pod průměrem EU. V časovém intervalu je tento rozdíl takřka neměnný. Pro srovnání demografických údajů jsou

⁴⁴ Krzyzak (2017)

⁴⁵ Commonwealth of Australia (2019)

použita data až z roku 1999 pro ucelenější přehled vývoje. Pro roky 2017 a 2018 nejsou dostupné informace o dalším vývoji, lze však předpokládat pokračování tohoto trendu.

Graf 1: Vývoj naděje dožití, porovnání EU a Polska v letech 1999-2016

Zdroj: The World Bank (2019), vlastní zpracování

V souvislosti s výše zmíněným lze sledovat komparaci s podílem obyvatelstva v důchodovém věku na celkové populaci, který je uveden v tabulce č. 1. Tento ukazatel je poměr mezi počtem osob ve věku 65+ a počtem osob ve věku 15-64 let. Hodnota je vyjádřena na 100 osob v produktivním věku (15-64 let). V následující tabulce lze vidět, že Polsko je dlouhodobě pod průměrem EU, každopádně tak jako v EU i v Polsku pozorujeme rostoucí trend. Fakt, že je Polsko dlouhodobě pod průměrem EU, lze přisuzovat nábožensky založenému obyvatelstvu. Vliv náboženství hraje značnou roli ve věkové pyramidě obyvatelstva. V Polsku v současné době stále není možné přerušit těhotenství bez závažných důvodů, kterými jsou ohrožení života nebo zdraví matky, vyšetření prokazující poškození plodu, anebo když je otěhotnění způsobeno důsledkem znásilnění nebo incestu.

Tabulka 1: Polsko – podíl osob v důchodovém věku na celkové populaci v letech 1999-2018

	1999	2005	2011	2017	2018
EU	-	16,6	17,6	19,4	19,7
Polsko	11,9	13,1	13,6	16,5	17,1

zdroj: Eurostat (2019b), vlastní zpracování

Věk odchodu do důchodu

Poslední polská vláda v roce 2018 zmírnila odchod do důchodu z 67 na 65 let pro muže a na 60 pro ženy. Tento politický krok byl u voličů žádaný, protože v roce 2013 byl odchod do důchodu zvýšen. Takto nastavené hodnoty odráží reálný průměr věku odchodu do důchodu, který byl v roce 2018 61,2 let. Podle polského ekonoma Krystiana Jaworskiho může mít toto rozhodnutí na Polsko ekonomický dopad, zejména, když podle prognóz Eurostatu bude počet obyvatel v produktivním věku Polska dlouhodobě klesat až o 20 % v průběhu dalších 30 let. Snížení věku odchodu do důchodu tento proces zrychlí, což povede ke zpomalení růstu HDP.⁴⁶

Agregátní náhradový poměr

Agregátní náhradový poměr je veličina sledující poměr příjmů z důchodů osob ve věku 65 až 74 let a příjmů z práce osob ve věku 50 až 59 let. V následující tabulce je zpracován náhradový poměr v porovnání s EU. Pro EU nejsou dostupné údaje za roky 2007-2009. V Polsku je značný rozdíl mezi náhradovým poměrem mezi muži a ženami a stále narůstá. Zatímco v roce 2007 byl nepoměr mezi muži a ženami 7 p.b., v roce 2011 již 9 p.b. a v roce 2017 dokonce 11 p.b. V Evropské unii lze sledovat stejný trend, ale s nižším rozpětím. V Polsku se celkově bez genderového rozlišení tento poměr zvýšil v průběhu let 2007-2017 o 4 p.b. a po celé sledované období je nachází nad průměrem EU. Eurostat v rámci své činnosti připravuje novou databázi statistik, která bude sledovat nejen náhradový poměr mezi příjmem a důchodem bez dalších sociálních benefitů, ale do důchodové dávky budou započteny i další příjmy důchodce, jako je penzijní připojištění a další sociální benefity. Taková statistika by mohla pomoci k reálnějšímu vyjádření náhradového poměru.

Tabulka 2: Polsko – agregátní náhradový poměr 2007-2017

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Polsko celkem	0,58	0,56	0,56	0,57	0,55	0,58	0,60	0,63	0,62	0,62	0,62
EU celkem	-	-	-	0,52	0,53	0,54	0,56	0,56	0,57	0,58	0,58
Polsko muži	0,64	0,65	0,63	0,64	0,63	0,65	0,68	0,70	0,67	0,72	0,71
EU muži	-	-	-	0,55	0,55	0,57	0,58	0,58	0,59	0,61	0,61
Polsko ženy	0,57	0,53	0,55	0,55	0,53	0,54	0,60	0,61	0,61	0,61	0,60
EU ženy	-	-	-	0,51	0,51	0,52	0,54	0,55	0,55	0,55	0,55

zdroj: Eurostat (2019a), vlastní zpracování

⁴⁶ Jaworski (2018)

Zdroje financování

Hlavním aktérem v redistribuci příjmů je Fond sociálního zabezpečení (FUS), který je spravován ZUS. Hlavní příjmy tvoří následující položky:

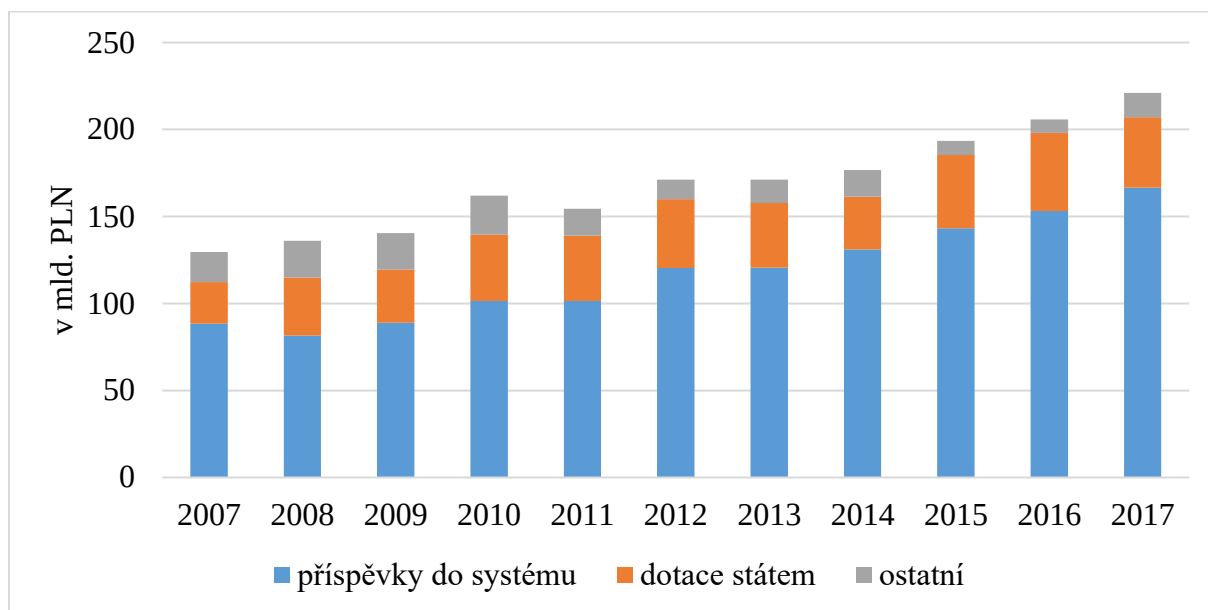
- příspěvky sociálního zabezpečení (vyjma odvodů do OFE)
- fondy kompenzující odvody do OFE
- platby ze státního rozpočtu a dalších institucí, určené pro dávky, na které byl ZUS pověřen
- úroky na bankovním účtu FUS
- dotace státním rozpočtem
- zdroje z demografického rezervního fondu

FUS může od státu obdržet dotace a bezúročné půjčky, které jsou ze zákona omezené. Tyto prostředky musí být určeny na výplatu státem garantovaných dávek, pokud ostatní příjmy převedené do FUS nezajistí plnou výplatu dávek.⁴⁷

Na následujícím grafu je zobrazena struktura příjmů do FUS v jednotlivých letech. V nejvyšším zastoupení jsou příspěvky na sociální zabezpečení, které v poslední době rostly zejména díky celkové ekonomické situaci země, jelikož se země nacházela na vrcholu hospodářského cyklu. Menší nezaměstnanost a tlak na výši mezd znamená vyšší odvody na sociální zabezpečení. V průběhu sledovaného období tvoří dotace od státu více než pětinu z celkových příjmů. V roce 2014 lze v grafu zaznamenat snížení dotací, a to konkrétně z původních 37 na 30 mld. PLN. To lze vysvětlit tím, že po roce 2013 zůstalo v druhém pilíři pouhých 15 % všech zaměstnanců, takže objem transferů do OFE se dramaticky snížil a příspěvky zůstávaly nadále v režii FUS.

⁴⁷ ZUS (2017a)

Graf 2: Struktura příjmů do FUS v letech 2007-2017

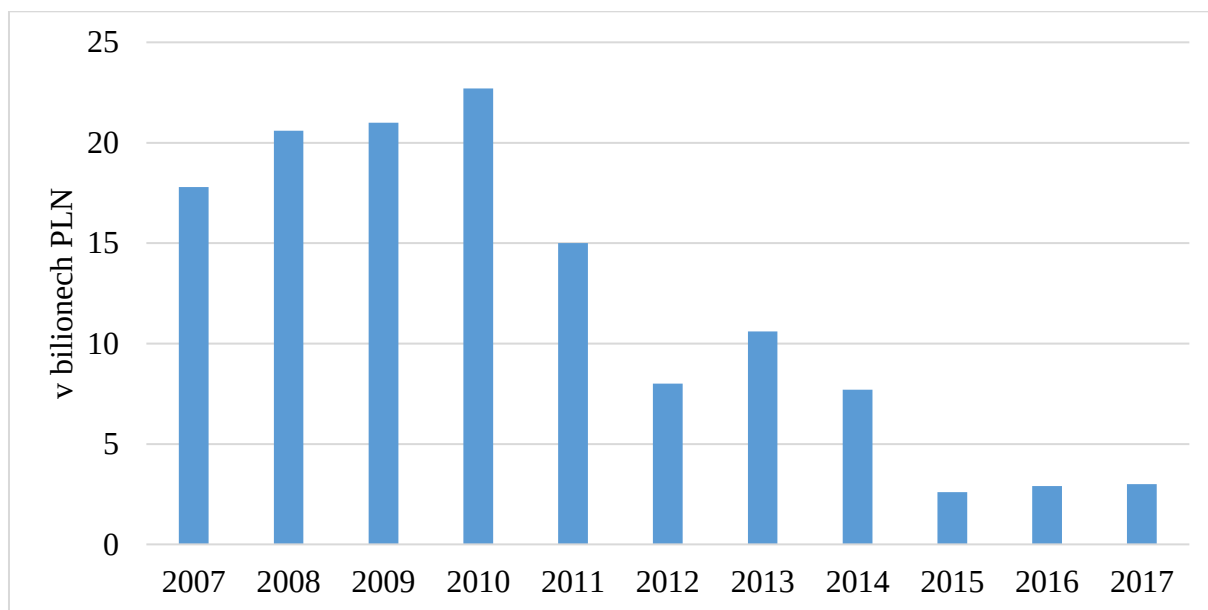

zdroj: (statistické ročenky ZUS a ZUS 2016b, 2017b, 2018), vlastní zpracování

Analýza hospodaření OFE

Na grafu č. 3 jsou zpracovány hodnoty transferů ze ZUS do OFE za každý sledovaný rok. To je hodnota prostředků, se kterými mohly fondy disponovat. Z grafu je vidět znatelný pokles příspěvků do OFE po zavedení změn v roce 2011 a 2014. Jak již bylo zmíněno, po roce 2014 zůstalo v druhém důchodovém pilíři pouze 15 % zaměstnanců.

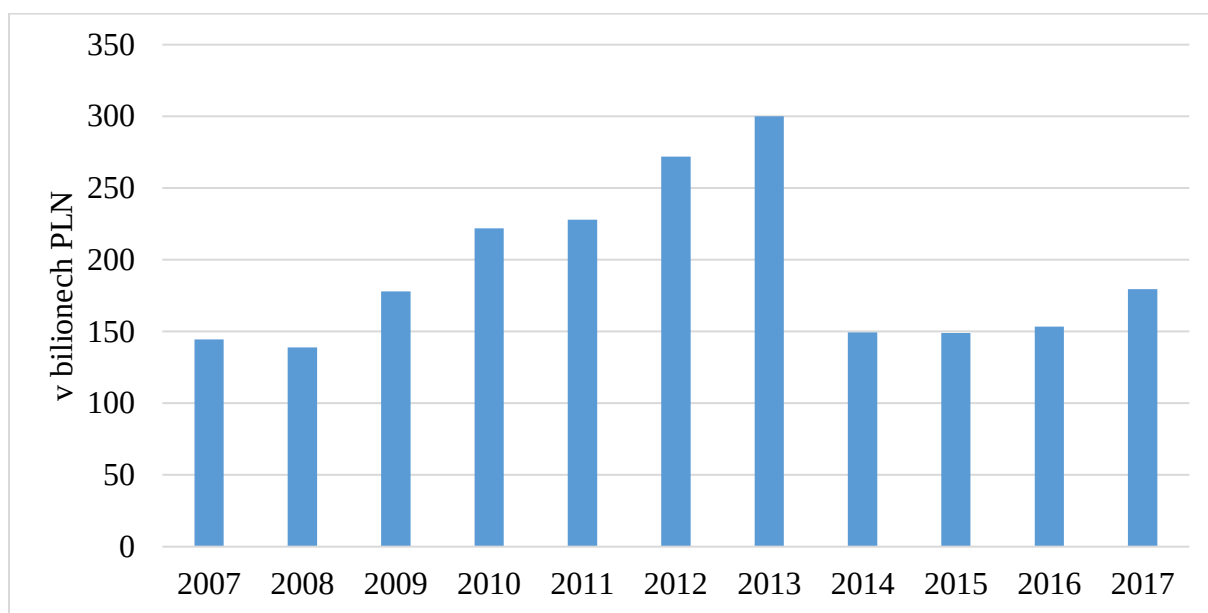
Graf 3: Výše transferů ze ZUS do OFE 2007-2017

zdroj: výroční zprávy ZUS (2007-2017), vlastní zpracování

Nynější vláda chce zbývající část OFE zrušit a její příspěvky (v současnosti 162,3 miliardy PLN) budou přesměrovány na individuální důchodové spořicí účty a aktiva převedená na individuální důchodový účet. Tato politika má nepříznivý vliv jejich hodnoty, aktiva tímto ztrácí, jak lze vidět na následujícím grafu č. 4. Oproti roku 2013, kdy dosahovala svého vrcholu měla v roce 2017 téměř poloviční hodnotu.

Graf 4: Hodnota čistých aktiv OFE 2007-2017

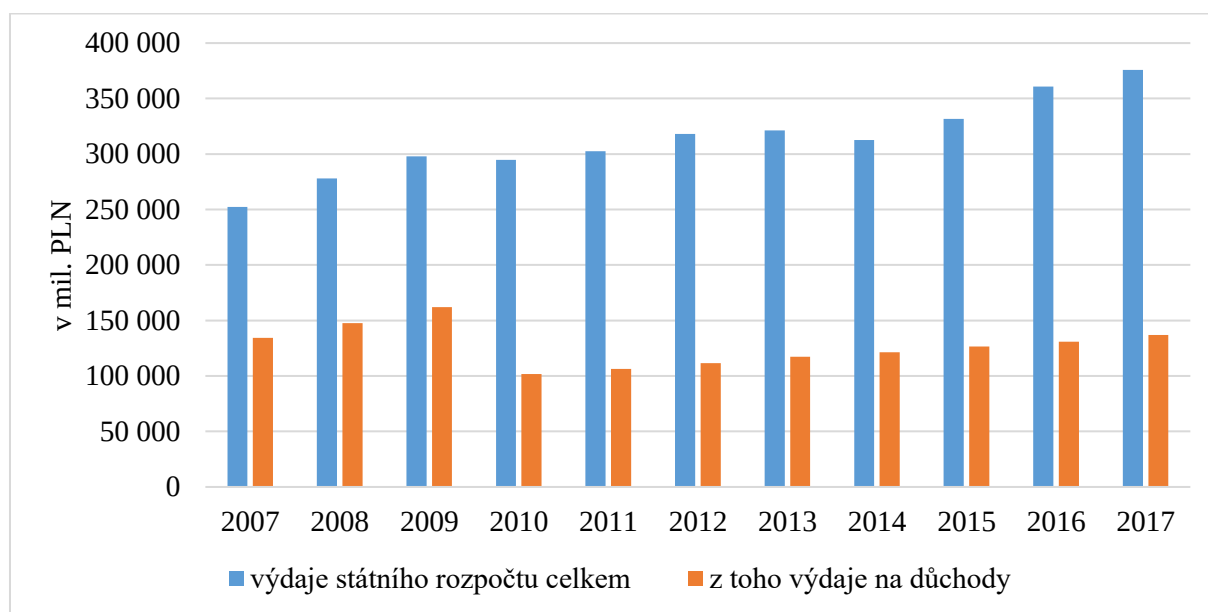

Zdroj: KNF (2019a a 2019b), vlastní zpracování

Zatížení státního rozpočtu

Na dalším grafu je sledován vývoj zatížení státního rozpočtu důchodovými dávkami. Z grafu je patrné, že v letech 2007-2009 tvořily výdaje na penzijní důchody skoro polovinu celkových výdajů státu. V posledních letech tvoří více než 1/3 z celkových výdajů. Proto je důležitost správného fungování penzijního systému stěžejní pro příznivější ekonomickou situaci státu. Vzhledem k demografické krizi lze očekávat další nárůst výdajů ze státního rozpočtu na penzijní dávky.

Graf 5: Výdaje státního rozpočtu a výdaje na důchody 2007-2017

Zdroj: Polské ministerstvo financí, vlastní zpracování

2.1.7 Přístup Polska k řešení demografické krize

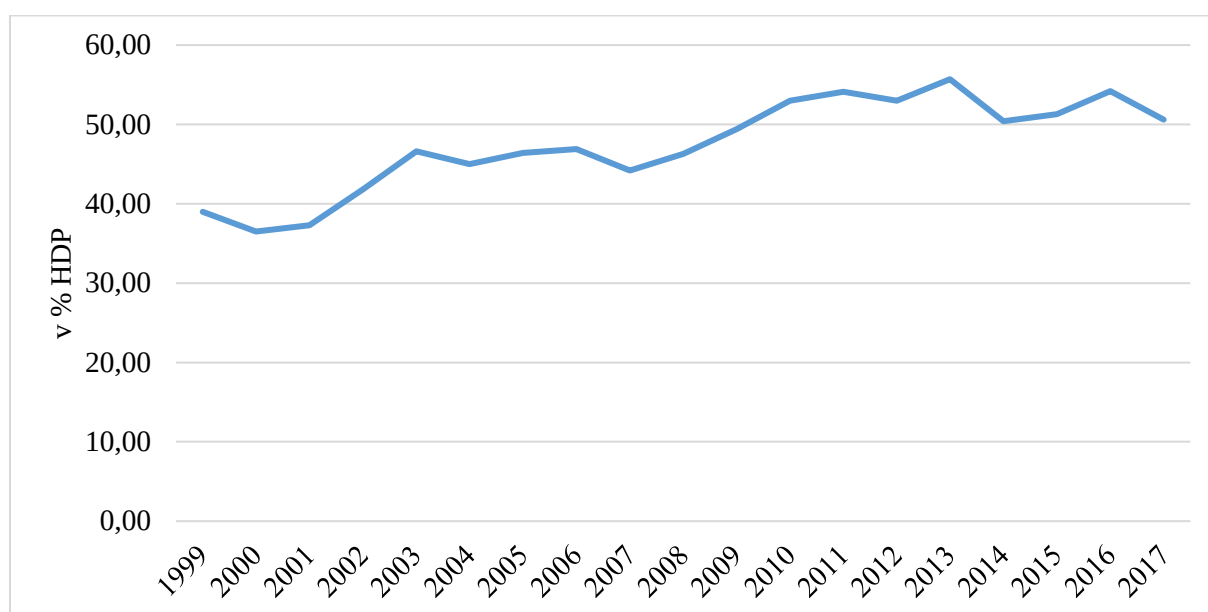
Se zavedením reformy se předpokládalo po vzoru Chile nárůst úspor domácností. Vícepilířový systém měl zajistit větší úspory domácnostem, což mělo snížit státní výdaje na důchody. Tyto prognózy se ovšem nevyplnily. Změnou z průběžného na částečně fondový systém došlo k výpadku financí na vyplácení důchodů.

Výpadek ve financování důchodového systému lze financovat několika způsoby:

- snížení vládních výdajů
- zvýšení daní
- zadlužení státu
- ostatní příjmy (příjmy z privatizace)

Ke snížení vládních výdajů ani zvýšení daní se Polsko neuchýlilo. Hlavním finančním zdrojem pro důchodovou reformu bylo zadlužení státu. Na následujícím grafu je vidět narůstající vládní dluh Polska v % HDP od dob zavedení reformy do roku 2017. V roce 2013 dosahoval vládní dluh hodnoty 55,7 % HDP, což je blízko k hranici plnění Maastrichtských kritérií.

Graf 6: Polský vládní dluh v % HDP v letech 1999-2017

Zdroj: Eurostat (2019c), vlastní zpracování

Vládní dluh má v současnosti klesající tendenci, zejména díky vyšším příjmům do státního rozpočtu. Ty jsou dány příjmy z daní a také vyššími příspěvky na sociální zabezpečení. Celkový fiskální deficit pokračoval v poklesu v roce 2018, především díky vysokým příjmům. Příjmy z daně z příjmů fyzických a právnických osob a příspěvky na sociální zabezpečení výrazně vzrostly. ZUS dokonce odmítl další státní dotaci ve výši 10,8 mld. PLN.⁴⁸ Zlepšení situace je dáno zejména vrcholem hospodářského cyklu a silným růstem mezd.

2.1.8 Dílčí výsledky analýzy

Z demografických ukazatelů lze jednoznačně soudit, že podíl obyvatelstva v důchodovém věku má a bude mít rostoucí trend. Snaha Polska zabránit tlakům na státní rozpočet vzhledem k demografické situaci se zdá být neúčinná, hlavně kvůli politickým krokům učiněným vůči Otevřeným penzijním fondům OFE. Současné snížení věku odchodu do důchodu nemusí mít dobrý vliv na ekonomickou situaci země.

Důchodový systém by měl být pro účastníky transparentní a hlavně důvěryhodný. Častými radikálními změnami tomu tak již není. Důchodový systém by měl být stabilizován, aby se dlouhodobě zvýšila důvěra v použité vládní řešení a ve fungování systému samotného.

⁴⁸ Matłacz (2018)

2.2 Analýza norského penzijního systému

Stejně tak jako zbytek Evropy i Norsko se uchýlilo k určitým krokům, které mohou zmírnit důsledky demografické krize. Takové změny ve věkovém složení obyvatelstva mají důsledky pro celé hospodářství dané země. V případě Norska zejména pro Národní systém pojištění (NIS). Ten zemi poskytuje sociální zabezpečení. Prognóza, která sestrojila předpokládaný vývoj výdajů na penzijní dávky, odhaduje, že do roku 2060 by náklady penzijního systému vzrostly z 6 % HDP až na 13 % HDP. Výsledkem snahy Norska zabránit nepříznivému tlaku na HDP je propracovaná reforma, jejíž příprava trvala deset let.⁴⁹ Cílem této kapitoly je rozebrat předreformní a poreformní stav norského penzijního systému.

2.2.1 Vývoj norského penzijního systému

V druhé polovině 60. let Norsko založilo Fond národního systému pojištění (NIS Fund), ale celý zbytek šedesátých let byl ale fond nečinný. Myšlenkou tohoto fondu bylo posílit penzijní systém a financovat jím část veřejných důchodů. V dalších letech ale učinil příznivé investice a jeho význam vzrostl.⁵⁰ Aby bylo možné dále posílit finanční pozici Norska na splnění budoucích důchodových závazků, byl v roce 1990 založen ropný fond. Oba fondy se v roce 2006 sloučily, aby vytvořily Vládní penzijní fond, který se skládá ze dvou částí: *Government Pension Fund of Norway* a *Government Pension Fund Global*. Tyto fondy dopomáhají ke stabilizaci penzijního systému v dobách nepříznivé ekonomické situace.

Původní penzijní systém z roku 1967 byl průběžně financován zdaněním příjmu pracovního obyvatelstva a dávkově definován. Tento systém měl dvě složky důchodu. První složka základního důchodu byla paušální částka, která se každoročně měnila v závislosti na hodnotě G. Mnoho dávek v rámci Národního systému pojištění je určeno k základní částce G, jejíž hodnota je každoročně zveřejňována. Tato základní hodnota odpovídá zhruba 18 % příjmu.

Celková suma důchodu má následující formuli:

základní paušální dávka + testovaná dávka na předchozí příjmy

Základní dávka tvořila dolní hranici testovaného příjmu, kterou jedinec obdržel jako důchodovou dávku ve stoprocentní výši. Další hranici tvořily výnosy mezi 2,89 - 6násobkem základní sumy. Ty se pak vynásobily koeficientem 0,42. Třetí hranici tvořily příjmy

⁴⁹ Fredriksen (2019)

⁵⁰ Andersen (2006)

mezi 6 a 12násobkem základní částky. Ta se vynásobila 14 %. Na vyšší příjmy nebyl brán ohled.⁵¹

Při výpočtu důchodu se používá tzv. „pravidlo nejlepších dvaceti“, což znamená, že k výpočtu dávky důchodu se využije nejlepších dvaceti let pracovního života jedince. Formální věk odchodu do důchodu je 67 let, ale zhruba 40 % obyvatelstva odcházelo do důchodu v dřívějším věku. Důvodem bylo hlavně to, že většina zaměstnaných měla nárok na předčasný důchod při dosažení 62 let. Pokud se jedinec v tomto věku rozhodl odejít z pracovního procesu, současné ani budoucí důchodové dávky se mu nesnižovaly, a to ani kvůli dřívějšímu odchodu.⁵²

2.2.2 Struktura norského penzijního systému po reformě roku 2011

Norský penzijní systém nebyl do roku 2011 nikdy výrazně reformován. V důsledku nutné změny systému byla sestavena v roce 2001 důchodová komise, která na reformě pracovala celých 10 let. Tato kapitola vychází převážně z přehledu *The Norwegian Social Insurance Scheme* vytvořeného pro informační účely Norským ministerstvem práce a sociálních věcí.⁵³ Nejdůležitější rysy, které si systém nesl a které byly potřeba změnit byly následující:

- zákonný odchod do důchodu (67 let) a předčasný důchod (62 let)
- neexistence úprav pro odklad nároku na důchod
- test příjmů

Po této reformě Norsko začalo aktivně kombinovat veřejný pilíř průběžně financovaný státem s hypotetickými účty NDC s druhým soukromým fondovým pilířem tvořící škálu zaměstnaneckých a kolektivisticky založených penzijních schémat. Významnou změnou byl variabilní odchod do důchodu mezi 62.-67. rokem života jedince.

První pilíř – státní penze

Reformními kroky se podařilo zavést „pružný“ důchod, což znamená odchod do důchodu kdykoliv během 62. až 75. rokem jedince. Práce a důchod mohou být kombinovány a od 75. roku dostává důchodce, i pokud by pracoval, důchod ve stoprocentní výši. Důchodový kapitál se bude evidovat na hypotetickém účtu každého jedince.

⁵¹ OECD (2005)

⁵² OECD (2005)

⁵³ The Norwegian Ministry of Labour and Social Affairs (2019)

Důchody vyplácené od 2011 budou podléhat matematickým úpravám, které doposud v systému chyběly. Důchody se budou upravovat v souvislosti s očekávanou délkou života. Celkový důchodový kapitál se vydělí anuitou, která je stanovena na základě zbývající délky života. Z toho vyplývá, že čím déle půjde člověk do důchodu, tím vyšší měsíční dávku obdrží. Penzijní reforma zahrnovala také indexaci dávek. Důchodová dávka je upravena podle mzdového indexu a poté odečteno 0,75 %.

Reforma se týkala všech osob narozených po roce 1953. Ti, kteří se narodili v letech 1954-1962 se řídí částečně podle starých pravidel.

Účastníci narozeni v letech 1954–1962

Starobní důchod je složen ze základní částky a penzijního připojištění (a zvláštního příplatku – na manžela nebo děti – testovaného na příjem). Tyto dvě složky se dělí anuitou a popřípadě se upraví podle toho, zda je čerpán v plné nebo krácené výši. Důchod je upraven v souladu s indexem mezd a je odečteno 0,75 %.

Základní důchod se vypočte podle doby pojištění a je nezávislý na předchozím příjmu. Pro plnou základní penzi je třeba být pojištěn v systému minimálně 40 let. Osoby, které jsou pojištěny alespoň tři roky mezi 16. a 66. rokem života, mají nárok aspoň na částečný základní složku důchodu. Čím kratší dobu je pojištěnec v systému evidován, tím menší důchod mu bude vyplácen.

Na druhou složku důchodu, tedy penzijní připojištění, má nárok osoba, jejíž roční příjem přesáhl základní hodnotu G alespoň tři roky po sobě od roku 1996. Výpočet je stejný jako před reformou, dělí se na hranice do šestinásobku a dvanáctinásobku základní hodnoty G.

Účastníci narozeni v letech v roce 1963 a později

Lidé narozeni po roce 1963 se již plně účastní nové reformy. Podle nových pravidel je základní dávka důchodu testovaná na příjem. Do výpočtu se započítávají výdělků mezi 13. a 75. rokem účastníka. Za každý rok pracovního života se přičítá 18,1 % výdělku na virtuální účet a tvoří se tak důchodový kapitál. Norsko se tedy tímto krokem uchýlilo ke změně, která spočívá v definovaných dávkách a nikoliv příspěvcích. Všechny příjmy do 7,1násobku základní hodnoty G se počítají. Důchodová dávka je vypočtena na základě důchodového kapitálu v okamžiku zahájení pobírání důchodu. Druhá složka důchodu zůstává stejná jako pro osoby narozené v letech mezi 1954–1962.

Druhý pilíř – zaměstnanecké penze

V roce 2006 přišlo také zavedení povinných zaměstnaneckých penzijních fondů pro soukromý sektor, které tvoří druhý pilíř norského důchodového systému. Zaměstnavatelé musí přispívat zaměstnanci minimálně 2 % z hrubé mzdy zaměstnance do druhého pilíře. Tyto zaměstnanecké penze v této době fungovaly odlišně pro veřejný a soukromý sektor zaměstnanců. Povinnost účasti se vztahuje až na výjimky na většinu podnikatelských firem. Do šesti měsíců od splnění podmínek této povinnosti musí zaměstnavatel zřídit zaměstnanecké pojištění. Tyto odvody jsou pro firmu daňově uznatelným nákladem. Existují dva typy povinných důchodových systémů, a to buď příspěvkově nebo dávkově definované. Je volba zaměstnavatele, pro jaký typ systému se rozhodne a jaký typ vytvoří. U příspěvkově definovaného systému jsou výdaje zaměstnavatele stanoveny zákonem na 2 % z hrubé mzdy zaměstnance, ale společnost si může vybrat i systém, do kterého si zaměstnanci mohou přispívat i sami vlastními úsporami (tímto je tvořen třetí dobrovolný penzijní pilíř). V dávkově definovaném systému nejsou předem jasné stanovené náklady zaměstnavatele. Náklady závisí hlavně na věku a platové úrovni zaměstnance a mohou se tedy měnit v průběhu let. Dávky musí být minimálně ve stejné výši, jako by byly očekávané výnosy podle povinného 2% příspěvku. Plat, který podléhá výpočtu, je shora ohraničen 12násobkem základní částky G. Na vyšší příjmy se nehledí.⁵⁴

Ve veřejném sektoru se stal druhý pilíř hlavně výsledkem kolektivních dohod mezi odbory a zaměstnavateli. **Od roku 1967** má Norsko systém zaměstnaneckých důchodů pro veřejný sektor, který byl až do roku 2018 dávkově definovaný. Cílem bylo nahradit 66 % z posledního platu, v případě že zaměstnanec ve veřejném sektoru pracoval minimálně 30 let. Tato náhrada byla plněna v kombinaci s prvním pilířem. **V roce 2011** vešla v platnost reforma, která upravila stávající systém (viz výše). To bylo v rozporu se strukturou penzí ve veřejném sektoru. Bývalá vláda se snažila v roce 2009 vyjednat, aby se veřejného sektoru tato reforma netýkala, ale neúspěšně. V roce 2015 odbory veřejného sektoru opět začaly jednat. **V březnu 2018** dosáhla vláda dohody s odbory, kdy se zaměstnanecké penzijní připojištění pro veřejný sektor změnilo v souladu s reformou 2011. Tímto se reforma stala plně účinná i pro zaměstnance veřejného sektoru. Hlavní změny jsou následující:

- Zaměstnanecký penzijní systém pro veřejný sektor bude plně transformován do rámce NDC systému tak, jak je tomu v soukromém sektoru v souladu s reformou z roku 2011. Na hypotetický účet bude ročně připsováno 5,7 % výdělku.

⁵⁴ OECD (2017)

Tyto příspěvky mohou být čerpány během 62. až 67. roku jedince (v předpokladu dřívějšího odchodu do důchodu) stejně tak, jako je tomu v soukromém sektoru. Tato změna se týká jedinců narozených v roce 1963 a později.

- Stávající režim předčasných důchodů bude totožný se soukromým sektorem. Tím byla odstraněna překážka mobility mezi těmito sektory.⁵⁵

Třetí pilíř

Tak jako ve většině evropských zemích je třetí pilíř dobrovolný a tvořen soukromými úsporami jednotlivce. Na základě smluvního ujednání s pojišťovnou, bankou nebo penzijního fondu odvádí ze svého platu během pracovního života smluvní částku.

2.2.3 Hodnocení reformy norského penzijního systému

Cílem penzijní reformy bylo zlepšit dlouhodobou fiskální udržitelnost. Kladně lze hodnotit dlouhodobou přípravu penzijní reformy, která trvala deset let. Důchodová komise zahrnovala zástupce parlamentních stran a nezávislé odborníky. Oproti běžné praxi nebyli v komisi zastoupeni sociální partneři (zástupci z řad pojišťoven), ale pouze se účastnili porad. Návrh reformy byl přijat v roce 2009 koalicí stran – vyjma populistické pravicové strany Progress Party. Reforma je inspirována inovativní švédskou reformou z roku 1999. Navzdory přechodu z dávkově na příspěvkově definovaný systém, není celková distribuce dávek odlišná od starého systému, neboť jak strop ročních příjmů, tak základní zaručený důchod pomáhají matematickou formulí zajistit a udržet progresivní celkový profil příspěvků. Nový systém taktéž díky pružnému odchodu do důchodu poskytuje silné pobídky k jeho odkladu. V roce 2008 se podařilo vládě přesvědčit sociální partnery v soukromém sektoru, aby jejich režim povinných zaměstnaneckých fondů fungoval v souladu se zásadou pojistně matematické neutrality. Tímto byly odstraněny problémy se všemi dotacemi státní podpory, které nyní fungovaly všechny na stejných matematických výpočtech a na stejné bázi. Díky indexaci důchodových dávek by se měly důchodové výdaje snížit o 7 % ve srovnání s plnou indexací mezd (důchodová dávka je upravena podle indexu mezd a poté odečteno 0,75 %). Prognózy předpokládají, že by mělo do roku 2050 dojít ke snížení výdajů na důchod až o 3 % HDP (v současnosti tvoří výdaje na důchod zhruba 15 % HDP). Veřejné výdaje na penzijní důchody jsou v současné době v porovnání s EU relativně nízké, což je dáno hlavně poměrně vysokým

⁵⁵ Pedersen (2018)

efektivním věkem odchodu do důchodu. Navíc Norsko disponuje přebytkem rozpočtu, který je vyčleněn ve státním penzijním fondu, který je investován na kapitálových trzích.⁵⁶

2.2.4 Současný stav norského penzijního systému

Norské důchody jsou vypláceny podle reformy z roku 2011. První pilíř je tedy rozdělen na tři skupiny. První skupina osob, narozena do roku 1953, byla z reformy vyjmuta a řídí se starými pravidly pro výpočet důchodu. Ti, kteří se narodili mezi 1954-1962, se řídí částečně starými a částečně novými pravidly. Pro všechny později narozené platí již úplná pravidla reformy. Norský penzijní systém se zakládá hlavně na prvním, průběžně financovaným, příspěvkově definovaným pilíři s kombinací s druhým, fondově financovaným pilířem. Třetí pilíř je dobrovolný.

2.2.5 Hodnocení norského penzijního systému pomocí makroekonomických ukazatelů

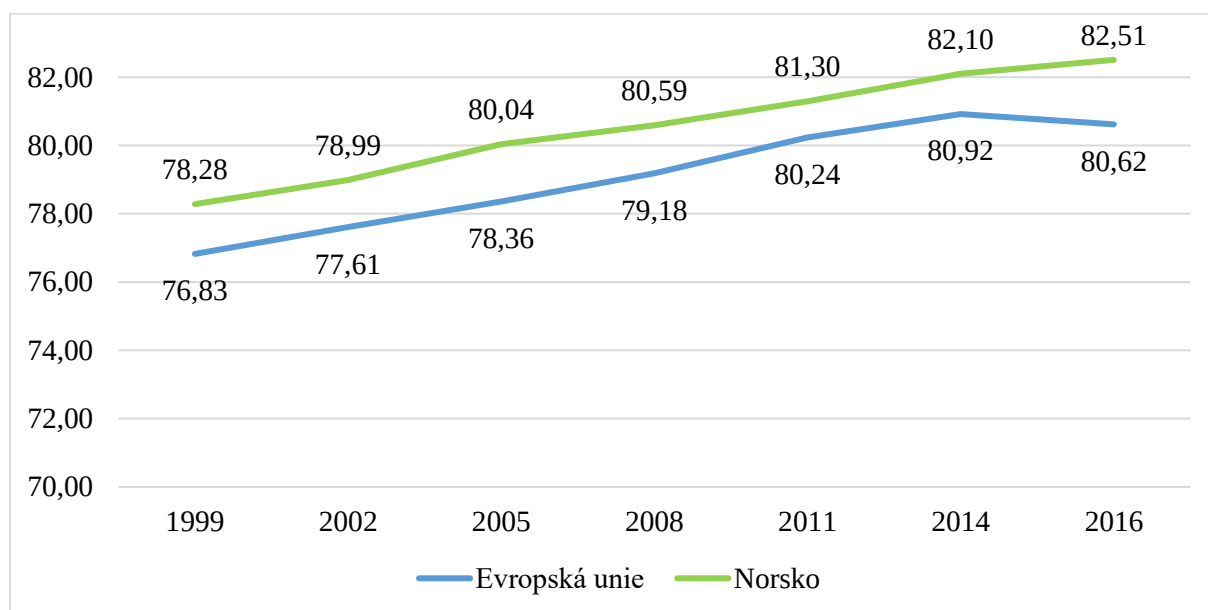
V této podkapitole budou hodnoceny rysy norského penzijního systému pomocí demografických a makroekonomických ukazatelů. Tak jako v Polsku převážná většina ukazatelů je sledována v časovém úseku 2007-2017. Demografické ukazatele jsou uvedeny od roku 1999, aby bylo zachováno stejné sledované období jako při analýze polského penzijního systému.

Demografické údaje o obyvatelstvu – Norsko

Jako první bude opět provedena analýza demografických ukazatelů. Na následujícím grafu je vidět vysoká úroveň naděje dožití v Norsku, která je dlouhodobě nad průměrem EU. Hlavní příčinou je hlavně aktivní norský životní styl, malé znečištění ovzduší, velké vzdělávací příležitosti, kvalitní zdravotní systém a skladba jejich stravy. S touto kombinací vyjmenovaných faktorů dosahuje Norsko průměrně o skoro 1,5 vyšších hodnot naděje dožití za sledované období, než je průměr EU. V roce 2016 činil rozdíl dokonce skoro dva roky.

⁵⁶ Kudrna (2017)

Graf 7: Vývoj naděje dožití, porovnání EU a Norska v letech 1999-2016

Zdroj: The World Bank (2019), vlastní zpracování

V následující tabulce jsou uvedeny údaje o podílu osob v důchodovém věku na celkové populaci. Stejně jako v ostatních evropských zemích lze v Norsku sledovat zvyšující se podíl stárnoucí populace. V posledních letech lze ale sledovat nižší tempo růstu, což je dáno hlavně relativně vysokou plodností a přílivem imigrantů do země. Problematika stárnutí je v politickém programu Norska vysoko postavena. Za hlavní faktory lze považovat politiku pracovního trhu, vyvážený rodinný a pracovní život, důraz na informovanost obyvatelstva v oblasti pracovního trhu a taktéž generální důchodová reforma z roku 2011.⁵⁷

Tabulka 3: Norsko – podíl osob v důchodovém věku na celkové populaci 1999-2018

	1999	2005	2011	2017	2018
EU	-	16,6	17,6	19,4	19,7
Norsko	15,5	14,7	15,1	16,6	16,9

Zdroj: Eurostat (2018), vlastní zpracování

Věk odchodu do důchodu

Důchodovou reformou byla zavedena možnost flexibilního čerpání starobních důchodů pro osoby ve věku od 62 do 75 let. Důchod může být čerpán zcela nebo částečně. Dávky mohou být čerpány ve 20, 40, 50, 60, 80 a 100 %. Příjmy z práce a důchodové dávky mohou být pobírány současně, aniž by byly prováděny srážky z důchodu a jedinec by byl znevýhodněn.

⁵⁷ The Norwegian Ministry of Labour and Social Affairs (2016)

Předčasný důchod je převážně čerpán z povinných zaměstnaneckých fondů, ve kterých je jedinec účastněn, a z 20 % ze státního penzijního připojištění (1. pilíř).⁵⁸

Agregátní náhradový poměr

V tabulce níže jsou uvedeny hodnoty agregovaného náhradového poměru Norska ve srovnání s EU. Norsko má v posledních letech takřka stejný náhradový poměr bez genderového rozlišení jako má EU. V roce 2017 činila jeho hodnota 0,58. Při sledování hodnot pro ženy a muže zvlášť lze pozorovat, že rozdíl mezi oběma pohlavími se postupně snižuje a v roce 2017 byl náhradový poměr u žen dokonce o jeden procentní bod vyšší než u mužů. V oblasti rovnoprávnosti mužů a žen se Norsko považuje za vysoce vyspělou zemi a tato politika se podařila prosadit i do oblastí rovných pracovních příležitostí a mateřské dovolené. Ženy díky tomu mohou zůstat na pracovním trhu podobnou dobu a zastupovat stejné pracovní pozice jako muži. I v důsledku výše zmíněného lze sledovat stejné hodnoty agregovaného náhradového poměru pro muže i ženy.

Tabulka 4: Norsko – agregátní náhradový poměr 2007-2017

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Norsko celkem	0,49	0,52	0,52	0,50	0,52	0,53	0,56	0,59	0,61	0,59	0,58
EU celkem	-	-	-	0,52	0,53	0,54	0,56	0,56	0,57	0,58	0,58
Norsko muži	0,55	0,55	0,56	0,56	0,55	0,56	0,56	0,58	0,59	0,57	0,57
EU muži	-	-	-	0,55	0,55	0,57	0,58	0,58	0,59	0,61	0,61
Norsko ženy	0,43	0,46	0,46	0,47	0,50	0,51	0,51	0,58	0,59	0,58	0,58
EU ženy	-	-	-	0,51	0,51	0,52	0,54	0,55	0,55	0,55	0,55

Zdroj: Eurostat (2019a), vlastní zpracování

Zdroje financování

Norský penzijní systém se skládá z veřejné a povinně zaměstnanecké složky a dobrovolného penzijního připojištění. Redistribučním aktérem je organizace NAV (Norská správa sociálního zabezpečení). Celý systém pojištění je financován z příspěvků zaměstnanců, osob samostatně výdělečně činných, příspěvků zaměstnavatelů, ostatních členů a příspěvků od státu. O státních dotacích penzijního systému rozhoduje Parlament.⁵⁹ Norský vládní penzijní fond, který se penzijního systému účastní, nespadá přímo pod instituci NAV, ale je spravován

⁵⁸ NAV (2016)

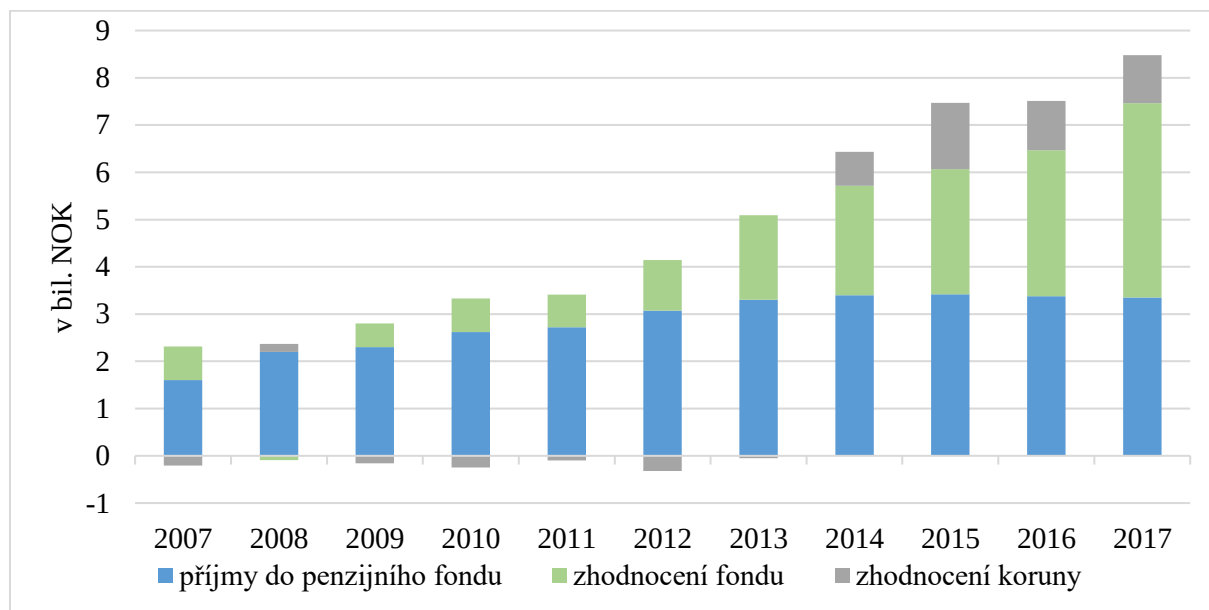
⁵⁹ The Norwegian Ministry of Labour and Social Affairs (2019)

Norskou centrální bankou, která spravuje fond pod jménem Ministerstva financí Norska. To určuje investiční strategii s ohledem na doporučení Norské centrální banky.⁶⁰

Analýza hospodaření Vládního penzijního fondu

Fond je součástí ročního rozpočtu vlády. Jeho kapitál se skládá nikoliv z penzijních příspěvků ale z vládních příjmů z ropy.⁶¹ Veškeré zisky z vývozu ropy a zemního plynu je fond povinen investovat v zahraničí. Tím se zabrání přehřátí tuzemské ekonomiky a neadekvátní inflaci. Cílem fondu je umožnit čerpání zisků z prodeje ropy i budoucím generacím prostřednictvím aktivit fondu. Na následujícím grafu lze vidět zhodnocení příjmů do penzijního fondu v průběhu času. V roce 2008 v důsledku ekonomické krize dosahoval fond záporného zhodnocení, v důsledku nepříznivé situace na investičních trzích a propadu ceny ropy. V posledních letech dosahuje fond mimořádných hodnot a celková tržní hodnota fondu v roce 2017 činila 8488 mld. NOK, tedy v přepočtu 22,035 mld. Kč. Tržní hodnotu fondu ovlivňují investiční výnosy, příliv kapitálu a směnné kurzy. Norský vládní fond je největším státním fondem na světě.

Graf 8: Hodnota norského vládního fondu v letech 2007-2017

Zdroj: Norges Bank Investment Management – výroční zprávy (2007-2017), vlastní zpracování

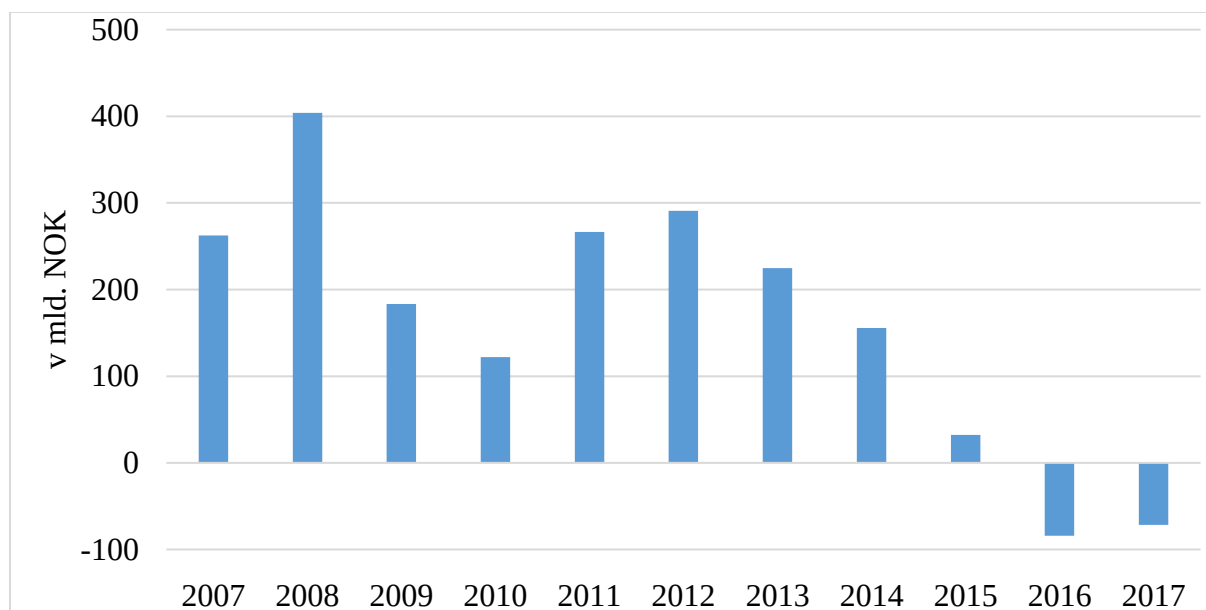
Stát každoročně ukládá přebytky státního rozpočtu z prodeje ropy do tohoto fondu. Na grafu níže jsou zobrazeny transfery z přebytků rozpočtu, získaných prodejem ropy a zemního plynu za sledované období. Výnosy z fondu budou financovány penzijní dávkou. V roce 2016 bylo

⁶⁰ Norges Bank Investment Management (2019)

⁶¹ Norges Bank Investment Management (2019)

poprvé v historii z fondu odčerpáno více prostředků, než do něj bylo vloženo. V současné době mění fond investiční strategii a snaží se být méně závislý na ropě a zemním plynu.

Graf 9: Transfery z vládního rozpočtu do penzijního fondu 2007-2017

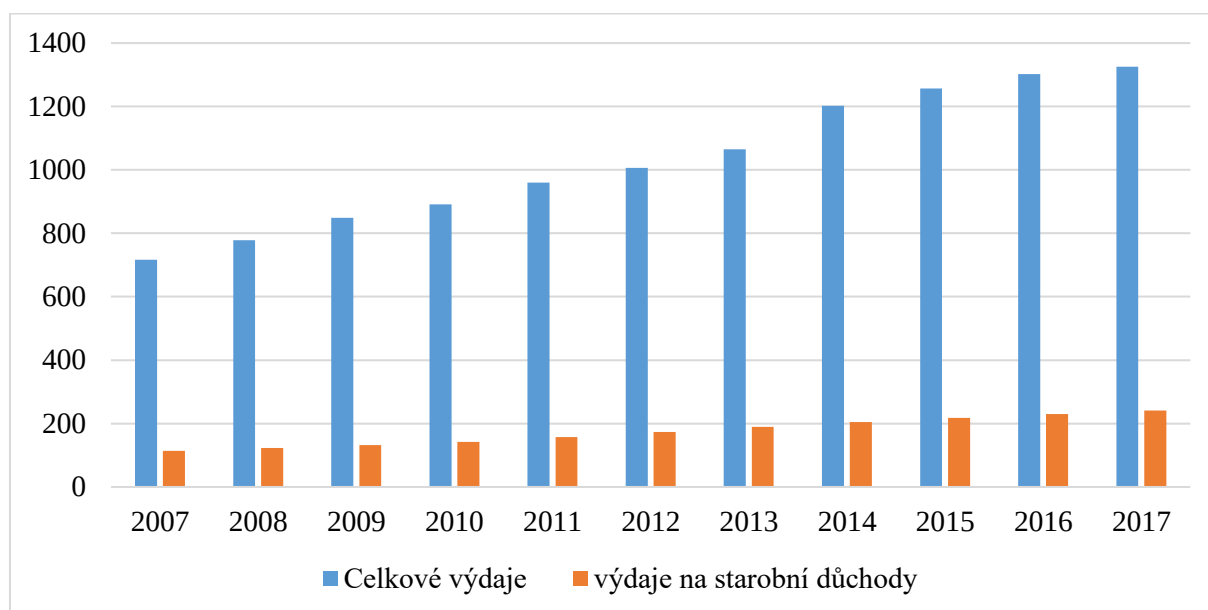
Zdroj: Norges Bank Investment Management – výroční zprávy (2007-2017), vlastní zpracování

Zatížení státního rozpočtu

Na následujícím grafu je zaznamenán vývoj zatížení státního rozpočtu důchodovými dávkami. Je patrné, že výdaje ze státního rozpočtu na důchodové dávky mají rostoucí trend. Ovšem poměr vůči celkovým výdajům zůstává zachován. V průměru tvoří necelou pětinu celkových výdajů státu. V roce 2017 plynuly výdaje na důchody ze státního rozpočtu ve výši 243 mld. NOK. Norsko je považováno za stát blahobytu se silným sociálním systémem. Celková sociální podpora v zemi tvoří výdaje až z 1/3 státního rozpočtu.⁶²

⁶² NAV (2017)

Graf 10: Výdaje státního rozpočtu a výdaje na důchody 2007-2017

Zdroj: Statistic Norway (2019) vlastní zpracování

2.2.6 Přístup Norska k řešení demografické krize

Po vzoru penzijní reformy ve Švédsku a Finsku se i Norsko uchýlilo k tomu, aby měla jeho důchodová reforma pozitivní vliv na nabídku pracovních sil a tvořila silnější pobídky odložení odchodu do důchodu. Sladila veřejné a soukromé náklady na předčasný důchod. To by v budoucnu mělo mít pozitivní dopad na podíl stárnoucí populace. Odhaduje se, že v roce 2050 vzroste počet člověkohodin (čas, který odpovídá práci průměrného pracovníka za jednu hodinu) o 7,5 % v důsledku účinku této reformy. Nižší indexace dávek oproti starému výpočtu (o 0,75 % - viz. výše) vede k nižším nákladům na penzijní dávky. Podle studie, na kterou je odkazováno pod čarou, by se bez reformy výdaje na norské starobní důchody mohly do roku 2040 až dvojnásobit. Ovšem ani tato reforma není dostatečným krokem k tomu, aby zamezila navyšujícímu se zdanění příjmů v zemi.⁶³

2.2.7 Dílčí výsledky analýzy

Tak jako v ostatních evropských zemích i v Norsku lze pozorovat stárnutí populace. Naděje dožití je vůči EU nadprůměrná, hlavně kvůli kombinaci více faktorů. Vyzdvihnout lze norskou sociální politiku, která se stará komplexně o všechny věkové kategorie. Taktéž sladění penzí ve veřejném a soukromém sektoru patří u veřejnosti k dobře hodnoceným krokům, které norská vláda učinila. Důchodový systém v Norsku lze hodnotit jako transparentní a pro obyvatelstvo přehledný a důvěryhodný. Informace jsou lehce přístupné a není těžké se v nich zorientovat.

⁶³ Stensnes a Stølen (2007)

2.3 Analýza českého penzijního systému

Česká republika patří k zemím tehdejšího východního bloku, což s sebou přineslo po roce 1989, stejně jako v případě Polska, zásadní rekonstrukci nejen penzijního systému, ale rovněž celého sociálního systému a české ekonomiky. Následující podkapitoly jsou věnovány hlavně těm nejzásadnějším změnám v českém penzijním systému, které v ČR proběhly. Konkrétně bude zanalyzován stav po roce 1989, důchodová reforma provedená v letech 2011-2015, její předvoj a zánik a současný stav.

2.3.1 Vývoj českého penzijního systému

Penzijní systém se začal formovat v první polovině 90. let částečně ještě za dob Československa. Stěžejním dokumentem byl *Scénář sociální reformy*, který obsahoval mimo jiné i ustanovení o důchodovém pojištění a dobrovolném připojištění.⁶⁴ Důležité bylo přizpůsobit první, průběžně financovaný, dávkově definovaný systém potřebám tržní ekonomiky. Byla odstraněna diskriminace vůči soukromému sektoru a přestaly být zvýhodňovány určité pracovní skupiny osob. Byla zavedena indexace penzí, která doposud v systému chyběla.⁶⁵ **Roku 1994** byl založen dobrovolný (v obecné terminologii označován jako třetí) pilíř, který byl spravován soukromými institucemi. Je příspěvkově definovaný a fondově financovaný. Stalo se tak dva roky poté, co byla založena Burza cenných papírů Praha, což lze hodnotit jako krátkou dobu na vývoj a stabilizaci kapitálového trhu, který je nezbytný pro dostatečnou kumulaci důchodových úspor.⁶⁶

V roce 2004 byl sestaven Výkonný tým (známý také jako Bezděkova komise), který měl za cíl zanalyzovat penzijní systém a navrhnout jeho reformu. Kvůli politickým neshodám, konkrétně o zvyšování důchodového věku, ale nakonec reforma nebyla zrealizována. To se podařilo prosadit až **v roce 2009**, kdy se měl postupně zvyšovat nárok na odchod do důchodu pro muže na 65 let. Ženy mají mít nárok na odchod do důchodu mezi 62.-65. rokem života, podle počtu dětí.⁶⁷

Podnětem pro zásadnější reformu systému se stal nálezný Ústavního soudu **z roku 2010**, který dospěl k rozhodnutí, že redukční hranice, které se používaly při výměře důchodu z prvního pilíře, nesplňují dostatečné parametry k tomu, aby zaručily přiměřené hmotné zabezpečení. Tyto hranice tedy byly posunuty.⁶⁸

⁶⁴ Mareš (2003)

⁶⁵ Vostatek (2016b)

⁶⁶ Slavík (2006)

⁶⁷ Klepárník a kol. (2017)

⁶⁸ Ústavní soud (2010)

Pokračující reforma v roce 2013 přinesla občanům novou formu vlastního spoření na důchod, a to doplňkové penzijní spoření v účastnických fondech ve třetím pilíři. Příspěvky penzijního připojištění (jejichž systém zde fungoval již od roku 1994) byly přesunuty do transformovaných fondů druhého pilíře.

2.3.2 Struktura českého penzijního systému po reformě z let 2010-2015

Po doporučeních druhé Bezděkovy komise začala po roce 2010 další vlna změn penzijního systému. Malá důchodová reforma zahrnovala hlavně změnu redukčních hranic pro výpočet důchodu a další posun věku odchodu do důchodu. Velká důchodová reforma se týkala zavedení druhého fondového pilíře.⁶⁹

První pilíř je zachován jako průběžně financovaný a je jediným povinným pilířem v systému. Je veden státní institucí ČSSZ (Česká správa sociálního zabezpečení). Příspěvek na důchodové pojištění za zaměstnavatele činí 21,5 % z vyměřovacího základu (celkový příspěvek na sociální zabezpečení je 25 %) a za zaměstnance 6,5 %.⁷⁰ Pilíř je příspěvkově definovaný. Pro nárok na důchod musí jedinec dosáhnout důchodového věku a počtu let pojištění (před rokem 2010 tato doba činila 25 let, od roku 2018 již 35 let).⁷¹ Na předčasný odchod do důchodu má pojištěnec nárok nejdříve tři roky před řádnou dobou odchodu do důchodu. Důchodová formule pro výpočet důchodu se skládá ze dvou částí:

základní výměra + procentuální výměra

Základní výměra je pro všechny stejná, v minulosti to byla částka rovnající se 9 % průměrné mzdy a od ledna 2019 činí 10 % průměrné mzdy, tedy 3270 Kč.⁷² Tato částka se tedy každoročně mění. K základní výměře se přičítá ještě procentuální výměra, která v sobě obsahuje již zmiňované redukční hranice. Do jejího výpočtu se zahrnuje rozhodné období (posledních 30 let práce od roku 1986) vyjma vyloučené doby (nezaměstnanost, nemoc) a pomocí dalších úprav se stanoví osobní vyměřovací základ upravený o koeficient, který stanovuje vláda.⁷³ Z osobního vyměřovacího základu jedinci náleží 100 % do výše 14 388 Kč a 26 % do výše 130 796 Kč (pro rok 2019).⁷⁴

⁶⁹ Loužek (2014)

⁷⁰ MPSV ČR (2019)

⁷¹ ČSSZ (2019b)

⁷² Jakešová a Urbánková (2018)

⁷³ Krebs (2015)

⁷⁴ Jakešová a Urbánková (2018)

Druhý pilíř se zformoval v důsledku Velké důchodové reformy v roce 2013. Byl dobrovolný a byl financován opt-outem z prvního pilíře ve výši 3 % z celkového příspěvku zaměstnance. Jedinec, který se rozhodl do druhého pilíře vstoupit tedy přispíval 3,5 % do prvního a 3 % do druhého pilíře, k tomu ještě musel přispívat do fondu 2 % jako svůj osobní výdaj. Účastník si mohl vybrat strategii spoření více nebo méně konzervativní. Penzijní společnosti musely povinně nabízet čtyři fondy, které se lišily mírou rizika investování. Jednalo se o fond státních dluhopisů, ten mohl investovat pouze do státních dluhopisů ČR, zemí EU a OECD, poté fond konzervativní, vyvážený a dynamický. Podmínkou pro penzijní společnosti, které se chtěly druhého pilíře zúčastnit, byl disponující kapitál 300 mil. Kč. Od dvou let po zahájení činnosti musela získat minimálně 50 tisíc klientů.⁷⁵

Příspěvky jsou evidovány na důchodovém podúčtu jedince dané penzijní společnosti. Nárok na čerpání prostředků z tohoto pilíře získává okamžikem přiznání důchodu z prvního pilíře. Tyto dávky jsou zdaněny. Druhý pilíř byl ukončen ke konci roku 2015, důvody k tomu vedoucí jsou uvedeny v následující podkapitole. Peníze střadatelé po zažádání dostali zpět anebo byly formou převodu přesunuty do třetího pilíře.

Konec druhého pilíře přinesl změny také v **pilíři třetím**. Třetí pilíř je taktéž dobrovolný a fondově financovaný a po zrušení druhého pilíře byl jedinou možností, jak individuálně spořit na důchod. Nejdůležitější změny se týkaly hlavně zmírnění investičních limitů. Tím pádem bylo umožněno vyššího zhodnocení jednotlivých příspěvků. Vstup do třetího pilíře byl umožněn nově i dětem. Pokud si účastník nevybere možnost jednorázového výběru prostředků, ale v penzijním období si nechá připojištění vyplácet minimálně deset let, jsou peníze osvobozeny od zdanění.⁷⁶ Příspěvky jedinců, kteří se účastnili druhého pilíře (penzijního připojištění se státním příspěvkem), byly přesunuty zpět do třetího pilíře. Jediná změna, která byla provedena, byla úprava výše státního příspěvku. Systém penzijního připojištění již nemůže přijímat nové členy. Vedle transformovaných fondů fungují ve třetím pilíři také **účastnické fondy**, do kterých členové vkládají své prostředky prostřednictvím doplňkového penzijního spoření. V účastnických fondech fungují volnější pravidla pro investování a jak je zmíněno již výše, od roku 2016 není vstup do fondu věkově omezen. Oproti transformovanému fondu účastnický fond negarantuje nezáporné zhodnocení.

⁷⁵ Musílek (2013)

⁷⁶ MFČR (2013)

2.3.3 Hodnocení reformy českého penzijního systému

Je otázkou názoru, zda lze vůbec v případě českých změn penzijního systému hovořit jako o reformě. S ohledem na zrušení druhého pilíře se jedná spíše o parametrické změny stávajícího systému, kterých bylo sice nemalé množství, ale nijak zvlášť efektivní. Důvodem krátkého trvání druhého pilíře byly hlavně velice rychle projevené nedostatky, které tento pilíř nesl. Mezi ty hlavní lze považovat:

- rozsáhlá informační asymetrie u obyvatelstva
- dobrovolný vstup do systému (díky tomu se účastnilo systému před jeho ukončením pouze necelých 90 tisíc jedinců⁷⁷)
- nestabilita systému
- náročná administrace
- nepropracovaná výplatní fáze
- nízká konkurenceschopnost produktu.⁷⁸

V důsledku častých změn lze sledovat nedůvěru obyvatelstva v český penzijní systém, což potvrzovala i malá účast v druhém pilíři. Navíc „pokus“ o zavedení druhého pilíře s sebou přinesl v důsledku opt-outu z prvního pilíře odliv ze státní kasy a také další náklady. Kladně lze z pohledu účastníka hodnotit státní příspěvky, které získal jedinec zúčastněný v druhém a nyní v třetím pilíři.

2.3.4 Současný stav českého penzijního systému

V současnosti tedy v ČR fungují opět pouze dva pilíře – první průběžně financovaný, povinný dávkově definovaný a třetí fondový, dobrovolný a příspěvkově definovaný. Systém penzijního připojištění v současnosti funguje jako platforma, která slouží penzijním fondům k prodeji jejich nejziskovějšího produktu, a to bankovního spoření. Současný stav třetího pilíře není stabilní a ziskový a vyžaduje státní podporu. Pro fiskální udržitelnost celého penzijního systému by měly být daňová zvýhodnění a ostatní druhy podpory, které jsou poskytovány soukromým penzijním společnostem, sjednoceny nebo zrušeny.⁷⁹

V poslední době se uvažovalo o tom, aby byl třetí pilíř povinný pro všechny občany s navršením 18. roku života. Tato varianta byla ovšem zamítnuta. Nynější zřízená důchodová komise se má

⁷⁷ Hrabáň (2016)

⁷⁸ Musílek (2013)

⁷⁹ Vostatek (2016b)

zabývat zavedením státního fondu a také současnou výnosností fondů penzijních společností. Omezit by se měly také státní podpory.⁸⁰

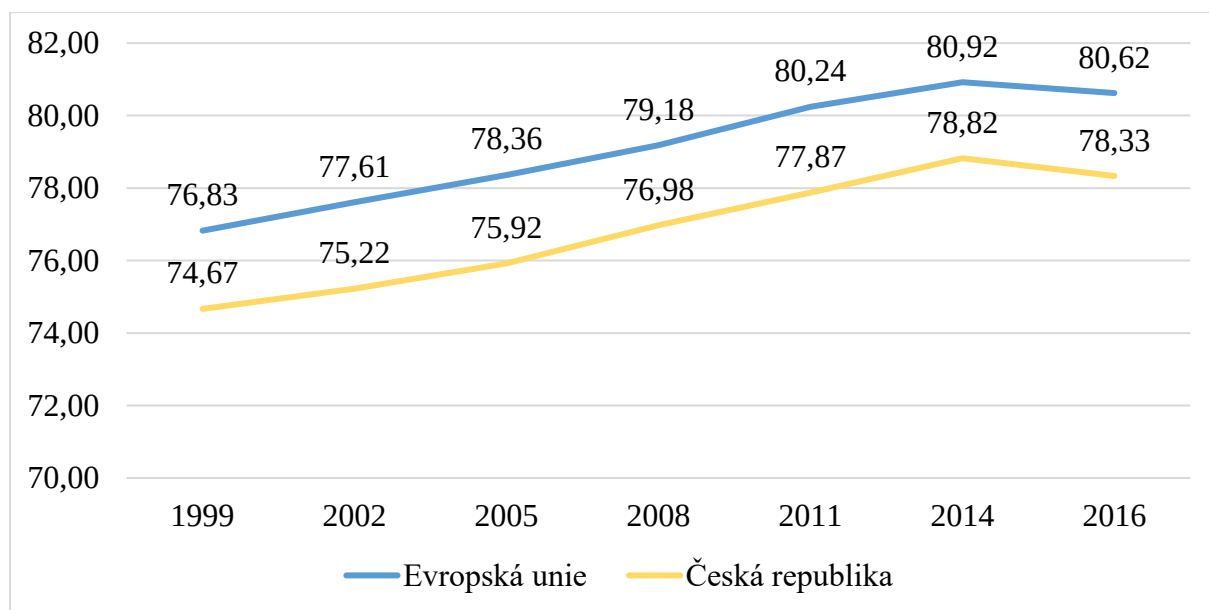
2.3.5 Hodnocení českého penzijního systému pomocí makroekonomických ukazatelů

Níže jsou hodnoceny rysy českého penzijního systému tak, jak je tomu v předchozích sledovaných zemích, a to ve stejném časovém období 2007-2017, vyjma demografických ukazatelů. Ty jsou uvedeny od roku 1999.

Demografické údaje o obyvatelstvu – ČR

Na následujícím grafu je vyobrazen vývoj naděje dožití v letech 1999-2016. Česká republika se dlouhodobě drží pod průměrem EU v průměru o 2,3 roku a po celé sledované období má stejný trend jako průměr EU. Důvody ovlivňující naději dožití jsou uvedeny v kapitole 2.1.6. V roce 2016 byla hodnota naděje dožití v ČR 78,33 let, což je 3,66 roku více než v roce 1999.

Graf 11: Vývoj naděje dožití, porovnání EU a ČR v letech 1999-2016

Zdroj: The World Bank (2019), vlastní zpracování

Dalším sledovaným demografickým údajem je podíl obyvatelstva v důchodovém věku na celkové populaci. V tabulce níže můžeme sledovat zvyšující se podíl důchodového obyvatelstva v ČR, který se v posledních letech přibližuje hodnotám EU. Zatímco v roce 2005 činil rozdíl mezi EU a ČR 2,5 p.b., v roce 2018 je to pouhých 0,5 p.b. Zvyšující se podíl

⁸⁰ Šustr (2019)

důchodového obyvatelstva v posledních letech je dán mimo jiné i tím, že do důchodového věku v ČR dospěly ročníky silné generace.

Tabulka 5: ČR – podíl osob v důchodovém věku na celkové populaci 1999-2018

	1999	2005	2011	2017	2018
Evropská unie	-	16,6	17,6	19,4	19,7
Česká republika	13,7	14,1	15,6	18,8	19,2

Zdroj: Eurostat (2019b), vlastní zpracování

Věk odchodu do důchodu

V roce 2011 bylo schváleno, že postupné navyšování věku odchodu do důchodu bude pokračovat i nad hranici 65. roku a nebyla stanovena žádná horní hranice. V roce 2018 bylo prosazeno opětovné „zastropování“ důchodu na původních 65 let. Podle demografických prognóz však tato změna nemůže být trvale udržitelná. Změna se bude týkat osob, které dovrší důchodového věku v roce 2030. Další změnou je postupné sjednocování věku odchodu do důchodu u žen a mužů. Tyto rozdíly by se měly postupem času úplně vyhladit tím, že věk odchodu do důchodu roste u mužů tempem 2 měsíce a u žen 4 měsíce.⁸¹

Agregátní náhradový poměr

Další sledovanou hodnotou je agregátní náhradový poměr. Zatímco v EU lze sledovat rostoucí hodnotu náhradového poměru, ČR se v posledních letech vrací na hodnoty z let 2007-2009 a to jak s genderovým rozlišením, tak celkově za celou ČR. V roce 2017 dosahovaly průměrné hodnoty za ČR o 7 p.b. nižších hodnot než agregátní náhradový poměr v EU. U mužů tento rozdíl činí 11 p.b. a u žen je tento poměr skoro vyrovnaný jako průměr žen EU.

Tabulka 6: ČR – agregátní náhradový poměr 2007-2017

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ČR celkem	0,51	0,51	0,51	0,54	0,53	0,55	0,56	0,55	0,51	0,50	0,51
EU celkem	-	-	-	0,52	0,53	0,54	0,56	0,56	0,57	0,58	0,58
ČR muži	0,51	0,48	0,50	0,52	0,51	0,54	0,56	0,57	0,53	0,51	0,50
EU muži	-	-	-	0,55	0,55	0,57	0,58	0,58	0,59	0,61	0,61
ČR ženy	0,56	0,56	0,56	0,55	0,54	0,58	0,59	0,59	0,58	0,57	0,56
EU ženy	-	-	-	0,51	0,51	0,52	0,54	0,55	0,55	0,55	0,55

Zdroj: Eurostat (2019a), vlastní zpracování

⁸¹ Hovorka (2018)

Zdroje financování

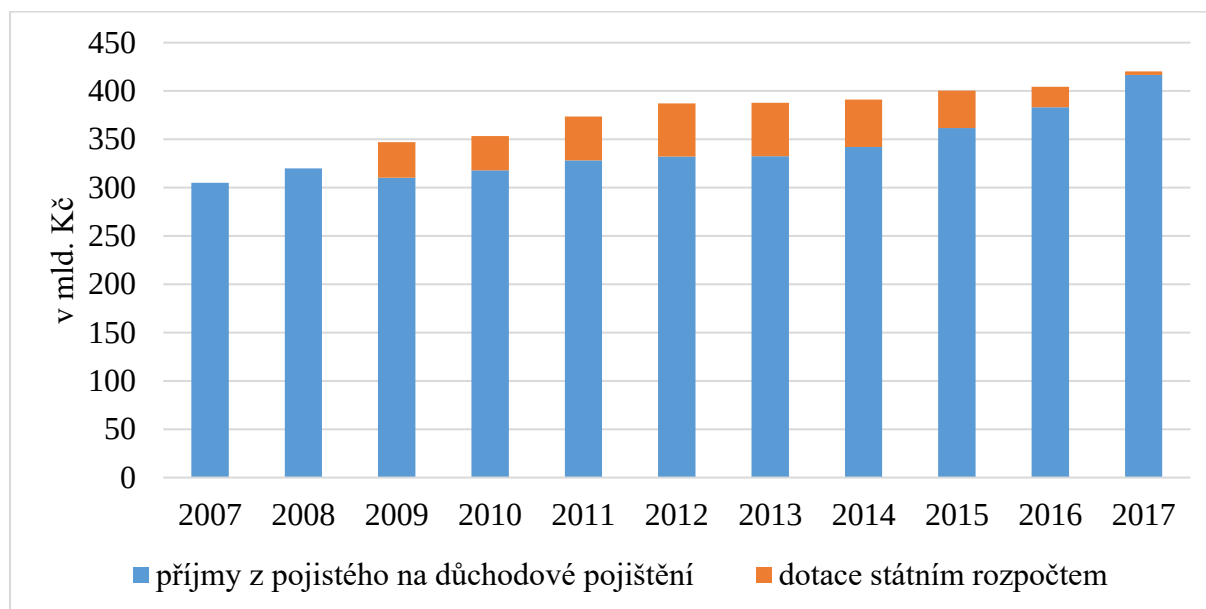
Instituce, která se stará o redistribuci příjmů, je Česká správa sociálního zabezpečení (ČSSZ).

Položky, které tvoří hlavní příjmy důchodového systému jsou:

- příspěvky na důchodové zabezpečení
- státní rozpočet.

Příspěvky na důchodové zabezpečení se dělí na daňové (příspěvky) a nedaňové (dobrovolné pojistné). Na následujícím grafu je zobrazena struktura příjmů penzijního systému v jednotlivých letech. Z grafu lze vidět, že příjmy do důchodového systému jsou závislé na hospodářském cyklu. V posledních letech, kdy česká ekonomika dosahovala svého vrcholu, se odvedlo do systému nejvíce za celé sledované období. To je dáno nízkou obecnou mírou nezaměstnanosti, která v roce 2017 činila 2,9 %.⁸² Dalšími faktory, které mohou ovlivňovat příjem do důchodového systému, mohou být legislativní úpravy, úpravy sazeb u pojistného apod. Na struktuře příjmů do důchodového systému se podílel i opt-out do druhého pilíře v letech 2013-2015, který znamenal nižší příjmy do prvního pilíře. Oproti roku 2007 byl příjem z pojistného na důchodovém pojištění v roce 2017 o více než 100 mld. vyšší.

Graf 12: Struktura příjmů do českého důchodového systému 2007-2017

Zdroj: MFČR, Zpráva o výsledcích hospodaření státního rozpočtu za jednotlivé roky 2007-2017, vlastní zpracování

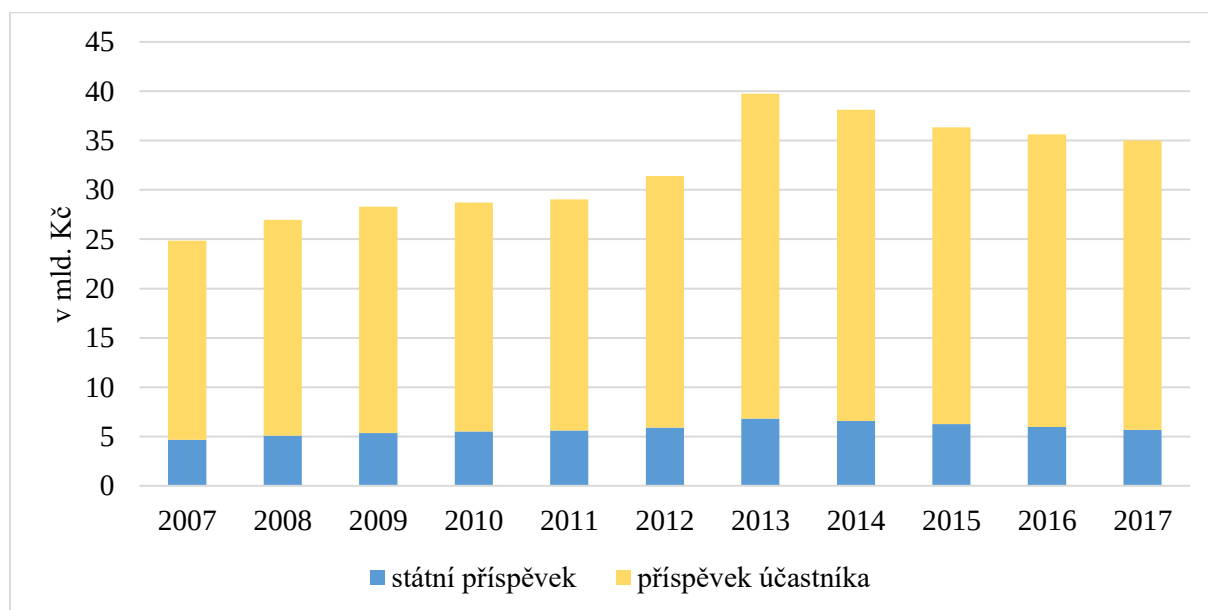
⁸² ČSÚ (2019)

Analýza hospodaření penzijních fondů v ČR

Jelikož fondy v druhém pilíři v ČR fungovaly pouze tři roky, analýza se zabývá fondy ve třetím pilíři, do kterého se přesunuly také fondy z druhého pilíře – ty nazýváme jako transformované. V současnosti na trhu figuruje 8 společností a jsou zde tedy dva druhy fondů – transformované a účastnické. Pro detailnější analýzu hospodaření je vybrána analýza transformovaných fondů, i když počet účastníků v nich postupem času klesá, z hlediska objemu spravovaných prostředků ale mají mnohem větší makroekonomický význam. Tyto penzijní fondy (nyní označované jako transformované) se vyvíjely již od roku 1994, některé ovšem vznikly až později.

Na grafu níže je zobrazen celkový objem příspěvků penzijního připojištění do penzijních fondů. Vlivem reformy je vidět větší přírůstek v roce 2013, kdy oproti roku 2012 bylo transferováno o 8,3 mld. více. Od té doby má ale penzijní připojištění klesající trend. V roce 2017 měl objem prostředků odvedený do fondu hodnotu 35,02 mld. Kč, z toho 29,36 mld. činily příspěvky účastníků a 5,66 mld. tvořil státní příspěvek.

Graf 13: Výše příspěvků penzijního připojištění do transformovaných fondů v letech 2007-2017

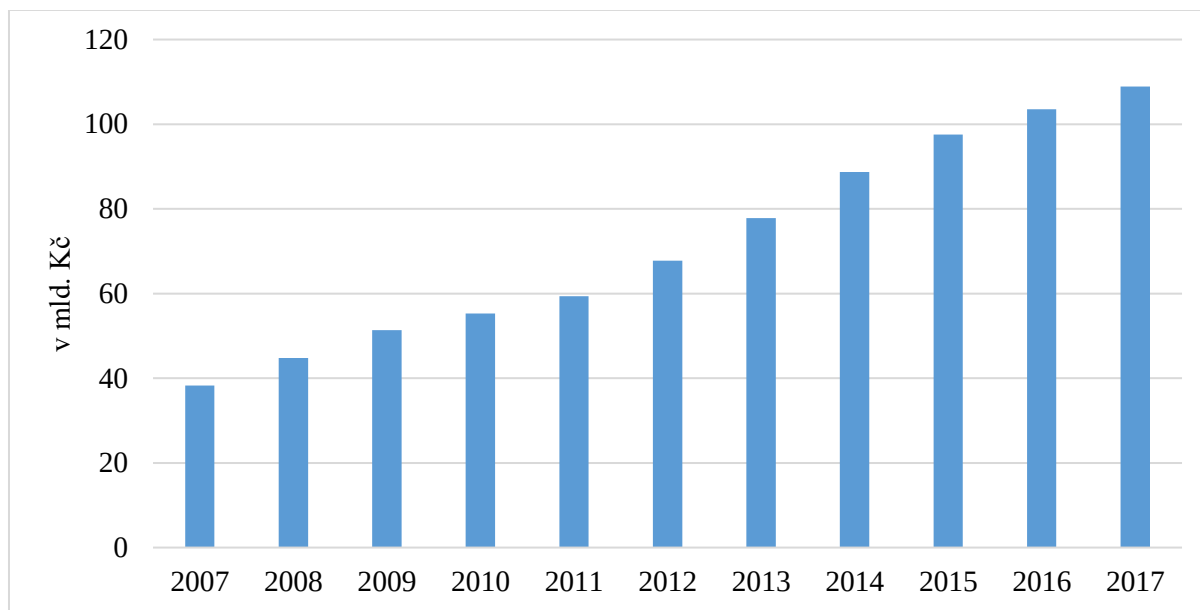

Zdroj: MFČR (2018), vlastní zpracování

Níže je zobrazena hodnota spravovaných aktiv největšího penzijního fondu ČR – Penzijní fond České pojišťovny. I po zavedených změnách z roku 2013 je stále přes 90 % jeho aktiv spravováno v transformovaném fondu. K roku 2017 tvořila aktiva v účastnickém fondu pouze 4 % z celkového objemu aktiv této společnosti. Můžeme sledovat pozitivní trend obchodní

produkce, protože hodnota spravovaných aktiv každoročně stoupá. Hodnota spravovaných aktiv činila roku 2017 108,9 mld. Kč.

Graf 14: Hodnota spravovaných aktiv Penzijního fondu České pojišťovny 2007–2017

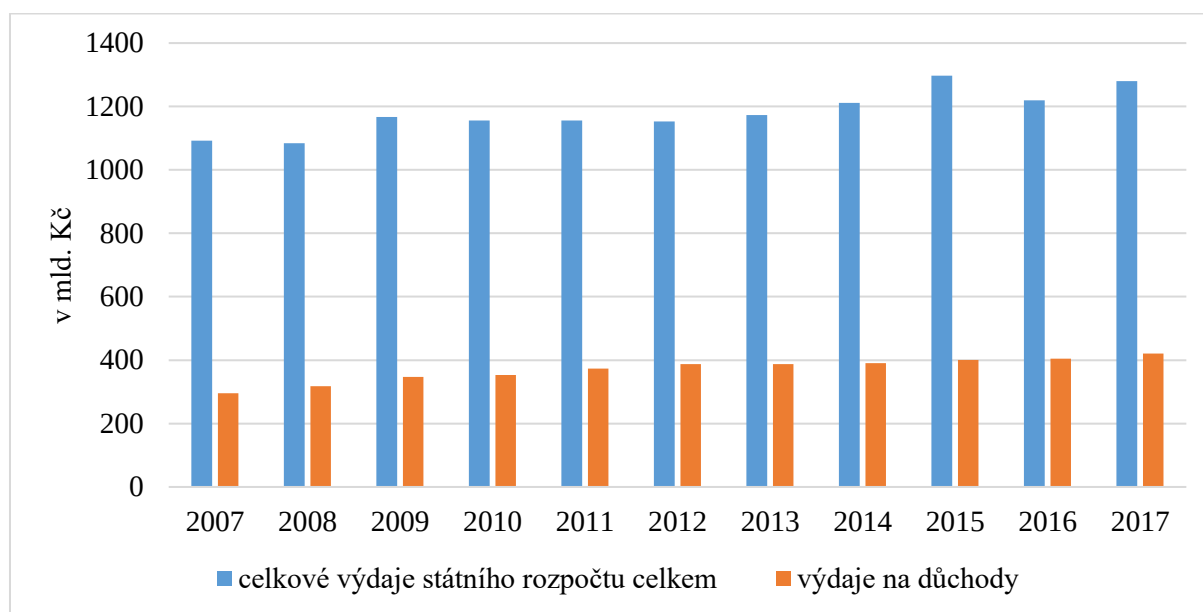

Zdroj: Výroční zprávy Penzijní společnosti České pojišťovny 2007-2017, vlastní zpracování

Zatížení státního rozpočtu

Na dalším grafu je sledován vývoj zatížení státního rozpočtu důchodovými dávkami. Podíl výdajů na důchody na celkových výdajích státu tvoří v průměru 30 % a mají mírně rostoucí tendenci. V roce 2007 tvořilo zatížení státního rozpočtu penzijními dávkami 27 % z celkového objemu výdajů, v roce 2017 to bylo již 33 %. Penzijní výdaje jsou spolu s ostatními sociálními dávkami tou největší výdajovou položkou státního rozpočtu.

Graf 15: Výdaje státního rozpočtu a výdaje na důchody 2007-2017

Zdroj: MFČR, Státní závěrečné účty za jednotlivé roky, vlastní zpracování

Přístup ČR k řešení demografické krize

Změna v demografické struktuře obyvatelstva, které Česká republika v posledních letech čelí, bude mít významný dopad na fungování ekonomiky. Penzijní systém v průběhu let sice prošel několika změnami, ovšem nikterak významnými z hlediska řešení demografické krize. Výsledky studie, na kterou je odkazováno níže, předpokládá, že dopady stárnutí obyvatelstva mohou být pro českou ekonomiku vyšší, pokud i nadále bude fungovat na základě definované dávky. Při stejném nastavení velkorysosti systému nejsou jedinci motivováni k tomu, aby si sami, z vlastních prostředků, na důchod spořili. Naopak za předpokladu příspěvkově definovaného systému, kde je snížena štedrost státního důchodu, lze pozorovat větší motivace občanů nabízet více práce a více aktivně se podílet na zabezpečení ve stáří.⁸³

2.3.6 Dílčí výsledky analýzy

Ač projekce demografického stárnutí jasně ukazují, že podíl obyvatelstva v důchodovém věku bude stále narůstat, zatím se v České republice nepodařilo nastavit penzijní systém tak, aby byl dlouhodobě udržitelný. Ze zkušeností ostatních zemí možná měl být druhý pilíř povinný pro všechny účastníky, což doporučuje i Světová banka.⁸⁴ To by zajistilo vyšší počet účastníků a možnou budoucí úlevu pro státní rozpočet. V dobách, kdy ekonomika dosahuje ve svém hospodářském cyklu vrcholu, jak je tomu v současnosti, možná politici nemají takový stimul

⁸³ Babecký a Dybczak (2009)

⁸⁴ The World Bank (2008)

k transformaci penzijního systému, protože do systému je odváděno skoro stejné množství prostředků, jako je na dávkách vyplaceno. V dobách recese naopak mohou výdaje na důchodové dávky značně ovlivnit ekonomickou situaci země.

2.4 Srovnání výsledků zjištěných v předchozích kapitolách práce

Demografické ukazatele

Vývoj podílu důchodového obyvatelstva hovoří za všechny sledované země jasně. Má rostoucí tendenci a lze předpokládat, že v budoucnu tento podíl bude stále narůstat. Norsko se vyznačuje vysokou mírou naděje dožití a jako jediná ze sledovaných zemí je dlouhodobě nad průměrem EU. Polsko i ČR dosahují naopak podprůměrných hodnot. Nejhorší je na tom Polsko, kde naděje dožití činila v roce 2017 77,45 let. S nadějí dožití je provázán podíl důchodového obyvatelstva na celkové populaci. Nejmladší populaci má Polsko, naopak nejhorší se svým podílem 19,2 % je na tom Česká republika.

Věk odchodu do důchodu

Polsko a stejně tak ČR má nastavený věk odchodu do důchodu na 65 let. Norsko oproti tomu využilo možnosti flexibilního odchodu do důchodu. Tato možnost má pozitivní vliv na trh práce a odložený odchod do důchodu.

Agregátní náhradový poměr

Zatím co v Norsku i Polsku se hodnoty agregátního náhradového poměru zvyšují, ČR se vrátila na hodnoty z roku 2007. Nejvyšší hodnoty dosahuje Polsko s hodnotou 0,62 a je 4 p.b. nad průměrem EU. Nejhorší je na tom ČR, se svou hodnotou 0,51, což je 7 p.b. pod průměrem EU.

Zdroje financování

Norsko je z vybraných zemí specifickým případem, kde penzijní fond, který je financován výnosy z prodeje ropy a zemního plynu, je pevně spjat se státním rozpočtem. Tímto fondem může efektivně zabezpečit nejen současné generace v důchodovém věku, ale i ty budoucí. Polsko i ČR takové benefity v podobě ropy samozřejmě nemají. V Polsku v současnosti funguje penzijní fond, ale jeho hospodaření se nezdá být jako efektivní způsob k zabezpečení důchodových dávek. V ČR byl pokus o vytvoření fondu neúspěšný a fungoval pouze tři roky, takže jediným způsobem financování jsou příspěvky na penzijní zabezpečení a státní rozpočet.

Přístup k řešení demografické krize

Jediná země, která se zatím neodvážila k větším změnám vedoucí ke zmírnění následků stárnoucí populace, je Česká republika, která provedla pouze parametrické úpravy stávajícího systému. Za hlavní kroky, které učinilo Polsko, lze považovat přechod ze zastaralého dávkově definovaného systému na systém příspěvkově definovaný, což mimo jiné slouží k větší motivaci občanů k vlastní iniciativě spořit si na důchod. Norsko má kvalitně nastavenou celou sociální politiku, která nejen podporuje rodiny s dětmi, ale také motivuje nabízet více člověkohodin a zůstat na pracovním trhu déle, což má pozitivní vliv na důsledky demografické krize.

Závěr

Významnost tématu penzijních systémů je značná s ohledem na demografický vývoj ve všech sledovaných zemích. Rostoucí objem finančních výdajů na důchody a jejich podíl na celkových státních výdajích potvrzuje jeho národohospodářský význam, který penzijní systémy mají. Tím, že se v Polsku ani ČR zatím nepodařilo nastavit dlouhodobě udržitelný penzijní systém, se zdá být aktuálnost tohoto tématu dlouhodobá. Srovnání systémů různých zemí EU přispělo k nastínění cesty, jakou by se ČR měla nebo naopak neměla ubírat. Téma zkoumající penzijní systémy jsem zvolila cíleně se svým dlouhodobým zájmem o tuto problematiku. Přínos vidím hlavně ve zpracování analýzy norského a polského systému, při které jsem si mohla vytvořit komplexní přehled o jejich fungování a hospodaření. Přičemž se mi potvrdilo, že běžně dostupná média, jakožto nosiče informací, nejsou tou správnou cestou k vytvoření objektivního názoru na jakékoliv téma.

V teoretické části je mimo jiné vymezen obecný koncept třípilířového systému Světové banky, jako obecná předloha pro všechny státy. Ačkoliv lze sledovat snahu států se tímto konceptem řídit, spíše se ztotožňuji s názory kritiků, že nelze předložit jednotnou formu penzijního systému pro všechny. Navíc podle Stiglitze nebyl tento třípilířový systém předem sledován v praxi a je nedostatečně podložen ekonomickými teoriemi. Je nutné upozornit také na to, že studie Světové banky, ve které je systém specifikován a která má za cíl zmírnit následky stárnutí populace, je z roku 1994. Od té doby uplynulo 25 let a ani po důkladné literární rešerši se mi nepodařilo nalézt aktuální zdroj ucelených informací, ze kterého by mohly státy čerpat zkušenosti ostatních fungujících či nefungujících systémů pro své potřeby. S autory na české scéně lze souhlasit v názoru, že český penzijní systém žádá reformu. Tím je myšlena reforma komplexní, nejen úprava stávajících parametrů. Dále se domnívám, že konkrétně na české scéně lze sledovat snad všechny uvedené ekonomické teorie. Za vládní selhání lze rozhodně považovat celý vznik a zánik druhého pilíře a opětovné změny ve věku odchodu do důchodu. Zájmovou skupinou, která na tom profitovala, byly pojišťovny, které po celou dobu fungování druhého pilíře mohly disponovat s velkým objemem aktiv a tvořit tak zisky svým společnostem.

Za každou sledovanou zemi v praktické části byl vytvořen komplexní přehled o daném systému, z čehož jsou vyvozeny následující závěry. Norská reforma jako jediná nevznikala pod takovým politickým tlakem, jako tomu bylo v ČR a Polsku. Od toho se možná odvíjela i její řádná příprava, která trvala 10 let. Oproti tomu v ČR a Polsku se nepodařilo reformu připravit tak, aby byla dostatečně kvalitní. Ve všech zemích se potvrdil pomoci dvou ukazatelů (naděje dožití,

podíl důchodového obyvatelstva na celkové populaci) stejný demografický vývoj, tedy stárnutí obyvatelstva. Při analýze polského systému bylo zjištěno, že v porovnání s Norskem a ČR je v Polsku zatížení státního rozpočtu největší, navíc k vyplnění mezery ve ztrátě příjmů při přechodu na fondový systém nebylo využito jiných zdrojů než zadlužení státu. Sice Polsko ani ČR nemají zdroje příjmů v podobě prodeje ropy a zemního plynu, ale mohly využít například příjmů z privatizace, což se ani v jedné zemi podle nastudované literatury a provedené analýzy dostatečně nepodařilo. Původním záměrem odborné a politické reprezentace ve věci využití finančních prostředků z privatizace byla realizace penzijní a zdravotní reformy, vybudování silniční a železniční infrastruktury, investování potřebných finančních objemů do školství, do vědy a do zdravotnictví. S ohledem na celkový objem příjmů v nominální hodnotě více než 900 mld. Kč, což v cenách roku 2018 činí minimálně 1200 mld. Kč, by se dal kvalitně zreformovat nejen penzijní, ale i zdravotní systém.

Dalším sledovaným ukazatelem byl náhradový poměr. Nejhůře v porovnání s ostatními je ve srovnání agregátního náhradového poměru ČR. Zatímco v ostatních zemích jeho hodnoty stoupají, v ČR zaostává a jeho vývoj stagnuje. V roce 2017 dosahoval hodnoty 0,51, což je celých 7 p.b. za průměrem EU. Nejlepších hodnot dosahuje Polsko s poměrem 0,62. Norsko se po celé sledované období pohybuje stejně jako průměr EU. V roce 2017 dosáhl hodnoty 0,58. Zdroje financování jsou v ČR a Polsku podobné, největší příjem tvoří vybrané příspěvky na sociální pojištění, pokud odvedené příspěvky nejsou dostatečně vysoké na to, aby pokryly redistribuci dávek, financuje penzijní systém stát. Norsko je v tomto ohledu specifickým případem, kdy jeho penzijní fond je spojen se státním rozpočtem a v případě nedostatku vybraných příspěvků a nebo jinými situacemi, které by výrazně ovlivnily hospodaření státu, může vláda každoročně čerpat z fondu určité množství prostředků. Poprvé tomu tak bylo v roce 2016 a stejná situace se opakovala o rok později. Přístup k řešení, v některých případech spíše neřešení, demografické krize se ve sledovaných zemích různí. Snížení věku odchodu do důchodu v Polsku vyvolává otázku, zda to nebyla spíše cílená politika vlády, než ekonomicky promyšlený počin. Penzijní fondy se zdají být dobrou cestou ke snížení budoucích státních výdajů na penze, ale jeho hospodaření by mělo být lépe nastaveno tak, aby se zabránilo případnému „zneužití“ fondu, tak jako tomu bylo v případě Polska. V Norsku lze sledovat řadu promyšlených kroků vedoucích ke zmírnění důsledků stárnoucí populace. Jeho celkově dobře nastavená sociální politika motivuje osoby zůstat v pracovním procesu déle a celkově nabízet více pracovní síly.

Cílem práce bylo analyzovat důchodové systémy ve vybraných evropských státech a porovnat je pomocí vybraných makroekonomických ukazatelů. Z výstupů práce lze soudit, že tyto cíle byly naplněny. Ovšem nepodařilo se, z důvodu některých ještě nezveřejněných údajů za rok 2018, v analytické části dosáhnout období původně plánovaného, proto bylo nakonec pro celou analytickou část nastaveno období 2007-2017, tak aby bylo zachováno stejné časové pásmo pro všechny výstupy. Ve prvních kapitolách každé země, kde je systém popisován, jsou však uvedeny ty nejaktuálnější dostupné informace. Rozsah práce mi nedovolil hlouběji se zabírat českou důchodovou reformou, která už je ovšem zpracovaná v několika pracích podobného typu, tudíž jsem se snažila zanalyzovat hlavně ty nejzásadnější změny a jejich dopady na český důchodový systém. K tomu bych také ocenila lepší přístup k informacím o fungování penzijních fondů v České republice, protože ačkoliv byly informace hledány jak v českém, tak anglickém jazyce, neshledávám jejich množství za dostačující. Naopak oceňuji všechny výroční zprávy, rozpočty a studie o Polsku, kterých lze v angličtině dohledat velké množství, a to i o fungování Otevřených penzijních fondů OFE.

Zadané téma nabízí rozhodně další možnosti k detailnějšímu rozebrání jednotlivých částí. S odkazem na publikaci Karla Zemana *Analýza privatizace a restitucí v ČR: Transformace národního hospodářství, zejména liberalizace vlastnických práv: privatizace, restituce a ostatní systémové změny* by bylo zajímavé sledovat hlubší důvod toho, proč příjmy z privatizace nebyly využity pro restrukturalizaci penzijního systému, protože taková možnost se již nebude opakovat. Taktéž samotné hospodaření penzijních fondů v České republice by jistě vystačilo na splnění rozsahu celé bakalářské práce. Právě v rámci splnění rozsahu jsem se hlouběji nezaobírala větším množstvím makroekonomických ukazatelů, kterými bych systém mohla podrobit analýze nebo využít srovnání s i dalšími evropskými zeměmi. Zajímavé by bylo stejným způsobem zanalyzovat například penzijní systém ve Švédsku, ve kterém proběhla reforma již v 90. letech a jako jedna z prvních zemí se uchýlila k režimu NDC.

Seznam použitých zkratk

ČR – Česká republika

ČSSZ – Česká správa sociálního zabezpečení

DB – Defined benefit (dávkově definovaný)

DC – Defined contribution (příspěvkově definovaný)

EU – Evropská unie

FUS – Fundusz Ubezpieczeń Społecznych (Fond sociálního zabezpečení)

HDP – Hrubý domácí produkt

KNF – Komisja Nadzoru Finansowego (Orgán finančního dohledu Polska)

NAV – Norwegian Labour and Welfare Administration (Norská správa práce a sociální péče)

NDC – Non-defined contribution (hypoteticky příspěvkově definovaný)

NIS – National Insurance Scheme (Národní systém pojištění)

OECD – Organisation for Economic Cooperation and Development

OFE – Otwarte Fundusze Emerytalne (Otevřené penzijní fondy)

PAYG – Pay as you go (průběžný systém financování)

PPK – Pracownicze Plany Kapitałowe (Kapitálové fondy zaměstnanců)

PTE – Powszechnie Towarzystwa Emerytalne (Univerzální penzijní společnosti)

UNFE – Organ nadzoru funduszu emerytalnego (Úřad pro dozor nad penzijními fondy)

ZUS – Zakład Ubezpieczeń Społecznych (Polská instituce sociálního zabezpečení)

Seznam grafů

Graf 1: Vývoj naděje dožití, porovnání EU a Polska v letech 1999-2016	26
Graf 2: Struktura příjmů do FUS v letech 2007-2017	29
Graf 3: Výše transferů ze ZUS do OFE 2007-2017	29
Graf 4: Hodnota čistých aktiv OFE 2007-2017	30
Graf 5: Výdaje státního rozpočtu a výdaje na důchody 2007-2017	31
Graf 6: Polský vládní dluh v % HDP v letech 1999-2017	32
Graf 7: Vývoj naděje dožití, porovnání EU a Norska v letech 1999-2016	39
Graf 8: Hodnota norského vládního fondu v letech 2007-2017	41
Graf 9: Transfery z vládního rozpočtu do penzijního fondu 2007-2017	42
Graf 10: Výdaje státního rozpočtu a výdaje na důchody 2007-2017	43
Graf 11: Vývoj naděje dožití, porovnání EU a ČR v letech 1999-2016	48
Graf 12: Struktura příjmů do českého důchodového systému 2007-2017	50
Graf 13: Výše příspěvků penzijního připojištění do transformovaných fondů v letech 2007-2017	51
Graf 14: Hodnota spravovaných aktiv Penzijního fondu České pojišťovny 2007-2017	52
Graf 15: Výdaje státního rozpočtu a výdaje na důchody 2007-2017	53

Seznam tabulek

Tabulka 1: Polsko – podíl osob v důchodovém věku na celkové populaci v letech 1999-2018	26
Tabulka 2: Polsko – agregátní náhradový poměr 2007-2017	27
Tabulka 3: Norsko – podíl osob v důchodovém věku na celkové populaci 1999-2018	39
Tabulka 4: Norsko – náhradový poměr 2007-2017	40
Tabulka 5: ČR – podíl osob v důchodovém věku na celkové populaci 1999-2018	49
Tabulka 6: ČR – agregátní náhradový poměr 2007-2017	49

Seznam schémat

Schéma 1: Struktura toku odvodů do ZUS	22
--	----

Seznam literatury a dalších pramenů

Tištěné zdroje

BEZDĚK, Vladimír. Penzijní systémy obecně i v kontextu české ekonomiky: (současný stav a potřeba reformy). I. díl. Praha: Česká národní banka, Sekce měnová, 2000. VP (ČNB), č. 25.

GREGOROVÁ, Zdenka. Důchodové systémy. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-2003-2.

HOLMAN, Robert. Ekonomie. 3. aktualiz. vydání. Praha: C. H. Beck, 2002. ISBN 978-80-7179-681-7.

HOLMAN, Robert. Dějiny ekonomického myšlení. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2017. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 978-80-7400-641-8.

HOLZMANN, Robert. PALMER Edward E. a ROBALINO David A. Nonfinancial defined contribution pension schemes in a changing pension world. Washington D.C.: The World Bank, 2013. ISBN 978-0-8213-8848-8.

KACZOR, Pavel. Sociální politika a sociální systém ČR. Praha: Oeconomica, nakladatelství VŠE, 2015. ISBN 978-80-245-2096-4.

KREBS, Vojtěch a DURDISOVÁ Jaroslava. Sociální politika. Praha: Codex Bohemia, 2015. ISBN 978-80-7478-921-2.

LOUŽEK, Marek. Důchodová reforma. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2612-3.

MÜLLER, Karel B., LABOUTKOVÁ Šárka a VYMĚTAL Petr. Lobbying v moderních demokraciích. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3165-0.

OLSON, Mancur. The rise and decline of nations: economic growth, stagflation, and social rigidities. New Haven: Yale University Press, c1982. ISBN 978-0-300-02307-7.

VOSTATEK, Jaroslav. Penzijní teorie a politika. Praha: C.H. Beck, 2016a. Beckova edice ekonomie. ISBN 978-80-7400-571-8.

ŽALOUDEK, Karel. Encyklopedie politiky. 3., přeprac. a aktualiz. vydání. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-209-0.

Internetové zdroje

ANDRESEN Martin. Pension reform in Norway and Sweden. [online]. *NTF*. 2006. citace: 8.4.2019. Dostupné z: <https://nft.nu/en/pension-reform-norway-and-sweden>

BABECKÝ Jan, DYBCZAK Kamil. The Impact of Population Ageing on the Czech Economy. *Working Paper Series*. [online]. Praha: Česká národní banka, 1/2009, s. 1-25. citace: 29.4.2019. ISSN 1803-7070. Dostupné z: <https://core.ac.uk/download/pdf/6404662.pdf>

COMMONWEALTH OF AUSTRALIA. Tier 1—Life expectancy and wellbeing—1.19 Life expectancy at birth [online]. citace: 8.4.2019. Dostupné z: <https://www.health.gov.au/internet/publications/publishing.nsf/Content/oatsih-hpf-2012-toc~tier1~life-exp-wellb~119>

ČESKÁ REPUBLIKA. Občanskoprávní úmluva o korupci, Předpis č. 3/2004 Sb. m. s., zdroj: Sbírka mezinárodních smluv, ročník 2004, částka 2, ze dne 20. 1. 2004. Dostupné z: <http://www.sagit.cz/info/ss04003>

ČSÚ. Základní charakteristiky ekonomického postavení obyvatelstva ve věku 15 a více let. Výstupní objekt VDB. [online]. citace: 25.4.2019. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&z=T&f=TABULKA&skupId=426&katalog=30853&pvo=ZAM01-C&pvo=ZAM01-C&u=v413__VUZEMI__97__19

ČSSZ. Pojistné na sociální zabezpečení. [online]. Praha: Česká správa sociálního zabezpečení, 2019a. Datum aktualizace: citace: 8.4.2019. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/cz/pojistne-na-socialni-zabezpeceni/>

ČSSZ. Důchodové zabezpečení. [online]. Praha: Česká správa sociálního zabezpečení, 2019b. Datum aktualizace: listopad 2018. citace: 25.4.2019. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/cz/duchodove.../starobni-duchody.htm>

DYBAŁ, Mariusz. The Polish Pension Reform of 2011. *Wroclaw Review of Law, Administration & Economics* [online]. 2014, 4(1), 33-45. citace: 10.4.2019. DOI: 10.1515/wrlae-2015-0003. ISSN 2084-1264. Dostupné z: <http://content.sciendo.com/view/journals/wrlae/4/1/article-p33.xml>

EUROSTAT. Aggregate replacement ratio. [online]. 2019a. citace: 2.4.2019. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/product?code=tespm100>

EUROSTAT. Old-age-dependency ratio. [online]. 2019b. citace: 8.4.2019. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/tps00198>

EUROSTAT. General government gross debt. [online]. 2019c. citace: 10.4.2019. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/sdg_17_40&lang=en

FREDRIKSEN, Dennis, HOLMØY Erling, STRØM Birger and STØLEN Nils Martin. Fiscal effects of the Norwegian pension reform – A micro–macro assessment. *Journal of Pension Economics and Finance* [online]. 2019. citace: 11.4.2019. B.m.: Cambridge University Press, vol. 18, no. 1, pp. 88–123. Dostupné z: doi:10.1017/S1474747217000361

HRABÁŇ Petr. Druhý pilíř penzijní reformy skončil. Co se bude dít dál?. [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2016. citace: 26.4.2019. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/23594/TZ_MPSV_-_Druhy_pilir_penzijni_reformy_skoncil.pdf

CHLON, Agnieszka, GORA, Marek; RURTKOWSKI a kol. Shaping pension reform in Poland: security through diversity. [online]. Social Protection Discussion Paper series. no. SP 9923. Washington, D.C.: The World Bank. 1999. citace: 2.4.2019. Dostupné z: <http://documents.worldbank.org/curated/en/372221468758982295/Shaping-pension-reform-in-Poland-security-through-diversity>

JAKEŠOVÁ Stanislava, URBÁNKOVÁ Simona. Výše důchodů od 1. ledna 2019. [online]. Praha: Česká správa sociálního zabezpečení, 2018. citace: 25.4.2019. Dostupné z: https://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/D5B83B1A-7689-4A28-AD44-E8973518C933/24367/NP_11_2018_str7_12.pdf

JAWORSKI, Krystian. Why has Poland's retirement age been lowered?. EmergingEurope. [online]. citace: 9.4.2019. Dostupné z: <https://emerging-europe.com/voices/why-has-polands-retirement-age-been-lowered/>

KLEPÁRNÍK Vít a kol. Penzijní reformy: od Chile po středovýchodní Evropu. [online]. Praha: Úřad vlády – Odbor analýz a informací, 2017. citace: 25.4.2019. ISBN 978-80-7440-190-9. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Penzijni-reformy.pdf>

KNF. Annual data – pension funds' market. [online]. 2019a. citace: 14.4.2019. Dostupné z: https://www.knf.gov.pl/en/REPORTS_AND_ANALYSIS/Pension_system/Annual_data_pension_funds_market

KNF. Dane roczne. [online]. 2019b. citace: 14.4.2019. Dostupné z: https://www.knf.gov.pl/?articleId=57191&p_id=18

KOMPA Krzysztof, WITKOWSKA Dorota. Pension system in poland: Performance of pension funds. *Estudios De Economía Aplicada*, 33(3), 965-984. 2015. Dostupné z: <https://search-proquest-com.zdroje.vse.cz/docview/1961801580?accountid=17203>

KRZYŻAK, Krystyna. Poland: Dismantling the second pillar. *IPE International Publishers Limited*. [online]. citace: 2.4.2019. Dostupné z: <https://www.ipe.com/pensions/country-reports/cee/poland-dismantling-the-second-pillar/10016965.fullarticle>

KUDRNA, George. The Norwegian Pension Reform: An External Perspective. *ARC Centre of Excellence in Population Ageing Research*. Working Paper 2017/07. [online]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/315382239_The_Norwegian_Pension_Reform_An_External_Perspective

MAREŠ Petr a kol. Dávky sociálního státu: nastavení systému – jeho ekonomická i sociální efektivita a sociální konsekvence pro klienty sociálního státu i společnost. *Universitas revue Masarykovy univerzity*. No 2 (2003). s. 68. [online]. Brno: Masarykova univerzita. citace: 25.4.2019. ISSN 1212-8139. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/universitas/article/view/1777/1405>

MATŁACZ Agnieszka. ZUS rezygnuje z kolejnej dotacji. Budżet zaoszczędzi. *Prawo.pl*. [online]. 2018. citace: 10.4.2019. Dostupné z: <https://www.prawo.pl/kadry/zus-rezygnuje-z-dotacji-z-budzetu-panstwa-do-fus-grudzien-2018,347722.html>

MFČR. II. pilíř – Důchodové spoření (ukončení). [online]. Praha: Ministerstvo financí ČR, 2013. Datum aktualizace: 12.2.2016. citace: 26.4.2019 Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/soukromy-sektor/soukrome-penzijni-systemy/ii-pilir-duchodove-spozeni>

MFČR. Plnění státního rozpočtu. [online]. Praha: Ministerstvo financí ČR, 2007-2017. 26.4.2019 Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/statni-rozpocet/plneni-statniho-rozpocetu>

MFČR. Základní ukazatele vývoje penzijního připojištění a doplňkového penzijního spoření k 31.3.2018 včetně Komentáře. [online]. Praha: Ministerstvo financí ČR, 2018. citace: 26.4.2019. Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/soukromy-sektor/soukrome-penzijni-systemy/iii-pilir>

doplňkové-penzijní-sporeni-a-p/vyvoj-penzijního-pripojisteni/2018/zakladni-ukazatele-vyvoje-penzijního-pri-32005

MPSV ČR. Sociální pojištění. [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019. Datum aktualizace: 5.2.2019. citace: 25.4.2019. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/1349>

MUSÍLEK, Petr. Nedokonalý kapitalizovaný pilíř důchodového systému. *Český finanční a účetní časopis* 2013(2) [online]. 2013, citace: 25.4.2019 ISSN 1802-2200. DOI: 10.18267/j.cfuc.339. ISSN 1802-2200. Dostupné z: <http://www.vse.cz/cfuc/339>

NAV. NAV in 2017 – facts and figures. [online]. Norwegian Labour and Welfare Administration, 2017. citace: 25.4.2019 Dostupné z: https://www.nav.no/no/NAV+og+samfunn/Om+NAV/%C3%A5rsrapport/_attachment/539717?_download=true&_ts=163edc65460

NAV. Contractual early retirement pension (AFP) in the private sector from 2011 - www.nav.no. [online]. Norwegian Labour and Welfare Administration, 2016. Poslední změna 24.4.2019. citace: 25.4.2019. Dostupné z: <https://www.nav.no/en/Home/Benefits+and+services/Relatert+informasjon/Contractual+early+retirement+pension+%28AFP%29+in+the+private+sector+from+2011>

NCSL. How states Define Lobbying and Lobbyist. [online]. citace: 2.4.2019, Dostupné z: <http://www.ncsl.org/research/ethics/50-state-chart-lobby-definitions.aspx>

NORGES BANK INVESTMENT MANAGEMENT. Publications. [online]. citace: 11.4.2019. Dostupné z: <https://www.nbim.no/en/publications/>

NORGES BANK INVESTMENT MANAGEMENT. About the fund. [online]. 2019. Poslední změna 27.2.2019 citace: 11.4.2019. Dostupné z: <https://www.nbim.no/en/the-fund/about-the-fund/>

OBIDZIŃSKI, Piotr. The Demographic Reserve Fund in Poland. Analysis and Diagnosis First Years of Functioning and Scenarios of its Future Potential. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio H, Oeconomia* [online]. 2017. citace: 8.4.2019. DOI: 10.17951/h.2017.51.1.73. ISSN 04599586. Dostupné z: <http://journals.umcs.pl/h/article/view/4549>

OECD. Pensions at a Glance 2005: Public Policies across OECD Countries. OECD Publishing, Paris. 2005. [online]. citace: 7.4.2019 Dostupné z: https://doi.org/10.1787/pension_glance-2005-en.

OECD. Pensions at a Glance 2009: Retirement-Income Systems in OECD Countries, OECD Publishing, Paris. [online]. Dostupné z: https://doi.org/10.1787/pension_glance-2009-en.

ORZSAG Peter R., STIGLITZ Joseph E. "Rethinking Pension Reform: Ten Myths About Social Security Systems". [online]. Prezentováno na konferenci Světové banky "New Ideas About Old Age Security" 14.-15. září 1999. citace: 3.4.2019. Dostupné z: https://www8.gsb.columbia.edu/faculty/jstiglitz/sites/jstiglitz/files/2001_Rethinking_Pension_Reform_Ten_Myths.pdf

PEDERSEN, Axel West. Norway: Agreement on occupational pension reform in the public sector. [online]. 2018. European Social Policy Network. citace: 10.4.2019. ESPN Flash Report 2018/45

PENZIJNÍ SPOLEČNOST ČESKÉ POJIŠŤOVNY, a.s., Výroční zprávy 2007-2017. [online]. citace: 26.4.2019. Dostupné z: <https://www.pfcp.cz/o-nas/dokumenty-ke-stazeni/vyrocnizpravy>

POLSKÉ MINISTERSTVO FINANCÍ. Wykonanie budżetu państwa 2007-2017. [online]. citace: 10.4. 2019 Dostupné z: <https://www.gov.pl/web/finanse/wykonanie-budzetu-panstwa>

SCHNEIDER, Ondřej. Dynamický model reformy v ČR. *Finance a úvěr* 1/1998. s. 55-65., [online]. Dostupné z: http://journal.fsv.cuni.cz/storage/2181_199801os.pdf

SLAVÍK, Michal. The Czech Pension System And The Perspectives Of Its Reform. *Prague Economic Papers Vol. 15 No. 3. s. 214-230. [online].* 2006. Praha: University of Economics, Prague citace: 25.4.2019. Dostupné z: DOI: 10.18267/j.pep.285

STATISTIC NORWAY. Central government revenue and expenditure. [online]. 2019. citace: 20.4.2019 Dostupné z: <https://www.ssb.no/en/statbank/list/statsregn>

STENSNES Kyrre, STØLEN Nils Martin. Pension Reform in Norway. Microsimulating effects on government expenditures, labour supply incentives and benefit distribution. *Discussion Papers 524, Statistics Norway, Research Department.* [online]. 2007. citace: 25.4.2019. Dostupné z: <https://ideas.repec.org/p/ssb/disrap/524.html>

ŠUSTR Ladislav. Místo reformy jen menší změny. Komise navrhuje spoření na důchod od 18 let. In: Echo24.cz [online]. Praha: ECHO24, 8.4.2019. citace: 26.4.2019. Dostupné z: <https://echo24.cz/a/SWhch/misto-reformy-jen-mensi-zmeny-komise-navrhuje-sporeni-na-duchod-od-18-let>

THE NORWEGIAN MINISTRY OF LABOUR AND SOCIAL AFFAIRS. The Norwegian Social Insurance Scheme. [online]. 2019. citace: 10.4.2019. Dostupné z: https://www.regjeringen.no/contentassets/03b0e088c8f44a8793ed0c0781556b11/a-0008-e_the-norwegian-social-insurance-scheme-2019.pdf

THE NORWEGIAN MINISTRY OF LABOUR AND SOCIAL AFFAIRS, in cooperation with several other ministries and agencies. UNECE National Report on Ageing 2016 – NORWAY. [online]. 2016. citace: 11.4.2019. Dostupné z: https://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/country_rpts/2017/NOR_report.pdf

THE WORLD BANK. The World Bank pension conceptual framework. *World Bank pension reform primer series*. [online]. Washington, DC, 2008 citace: 30.4.2019. Dostupné z: <http://documents.worldbank.org/curated/en/389011468314712045/The-World-Bank-pension-conceptual-framework>

THE WORLD BANK. Averting the old age crisis: policies to protect the old and promote growth (English). [online]. Oxford University Press: 1994. citace: 6.4.2019 ISBN 0-19-520996-6. Dostupné z: <http://documents.worldbank.org/curated/en/973571468174557899/Averting-the-old-age-crisis-policies-to-protect-the-old-and-promote-growth>

THE WORLD BANK. Life expectancy at birth, total (years) [online]. 2019 citace: 10.4.2019. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/sp.dyn.le00.in>

TULLOCK, Gordon. The Welfare Costs of Tariffs, Monopolies and Theft. *Economic Inquiry* [online]. 1967, 5(3), 224-232 citace: 3.4.2019. DOI: 10.1111/j.1465-7295.1967.tb01923.x. ISSN 00952583. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1465-7295.1967.tb01923.x>.

ÚSTAVNÍ SOUD. „Rozhodnutí Ústavního soudu ČR: Nález ÚS 8/07" sp. zn. ÚS 8/07 ze dne 23.3.2010. citace: 24.4.2019. dostupné z: https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/ustavni_soud_www/Aktualne_prilohy/2010_04_16.pdf

VLÁDA ČR, Národní ekonomická rada vlády | Vláda ČR. [online]. citace: 26.3.2019, Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/ekonomicka-rada/narodni-ekonomicka-rada-vlady-51371/>

VOSTATEK, Jaroslav. Czech Private Pension System: A Review. *Wiadomości Ubezpieczeniowe [Insurance Review]*, 2016b. č. 4. s. 143-154. [online]. Polsko: Centrum Edukacji Ubezpieczeniowej Sp. z o.o. citace: 25.4.2019 ISSN 0137-7264. Dostupné z: <https://piu.org.pl/wp-content/uploads/2017/05/WU-2016-04-10-Vostatek-en.pdf>

WIKTOROW, Aleksandra. Pension Reform in Poland. The Geneva Papers on Risk and Insurance – Issues and Practice [online]. 2007, 32(4), 483-493. citace: 10.4.2019. DOI: 10.1057/palgrave.gpp.2510147. ISSN 1018-5895. Dostupné z: <http://link.springer.com/10.1057/palgrave.gpp.2510147>.

ZUS. Statistical yearbook of social insurance. 2006-2008. 2009. [online]. citace: 10.4.2019. Dostupné z: https://www.zus.pl/documents/10182/167642/Rocznik_statystyczny_2006-2008/888b05ab-fa1f-44a3-8b17-ef57c681f886

ZUS. Statistical yearbook of social insurance 2009-2011. 2012. [online]. citace: 10.4.2019. Dostupné z: https://www.zus.pl/documents/10182/167642/Rocznik_statystyczny_2006-2008/888b05ab-fa1f-44a3-8b17-ef57c681f886

ZUS. Statistical yearbook of social insurance 2012-2014. 2016a. [online]. citace: 10.4.2019. Dostupné z: https://www.zus.pl/documents/10182/167642/Rocznik_statystyczny_2006-2008/888b05ab-fa1f-44a3-8b17-ef57c681f886

ZUS. Informacja o świadczeniach pieniężnych z funduszu ubezpieczeń społecznych oraz o niektórych świadczeniach z zabezpieczenia społecznego. 2016b. [online]. citace: 10.4.2019. Dostupné z: <https://www.zus.pl/documents/10182/167627/biul0415.pdf/bcb5633a-6104-4f41-a63b-284b369f2e38>

ZUS. Social Security in Poland. Publishing Office in Warsaw. 2017a. [online]. citace: 10.4.2019 Dostupné z: <https://www.zus.pl/documents/10182/167615/Social+Security+in+Poland/71ffe1b1-c142-48fa-a67b-0c7e1cec6eb6>.

ZUS. Informacja o świadczeniach pieniężnych z funduszu ubezpieczeń społecznych oraz o niektórych świadczeniach z zabezpieczenia społecznego. 2017b. [online]. citace: 10.4.2019. Dostupné z: <https://www.zus.pl/documents/10182/167627/Biul0416a.pdf/1319b965-0c24-4a62-99f8-cfcb277419b4>

ZUS. Informacja o świadczeniach pieniężnych z funduszu ubezpieczeń społecznych oraz o niektórych świadczeniach z zabezpieczenia społecznego. 2018. [online]. citace: 10.4.2019. Dostupné z: <https://www.zus.pl/documents/10182/167627/Biul0417.pdf/9c91686e-fe4a-4401-9be6-9058c5c8654a>

ZUS. Informacja o przekazywaniu składek do OFE. 2019. [online]. citace: 10.4.2019. Dostupné z: <https://www.zus.pl/o-zus/o-nas/finanse/przekazywanie-skladek-do-ofe/2019>